

Voruta

Nr. 7 (813) 2015 m. liepos 25 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

3 Vytautas ŠILAS.
Mažosios Lietuvos reikalų t
arybos pirmininkas

Lietuviškas Potsdamo
faktorius

8-9

Tėviškės aušra

6 Darius KINIULIS.
Tauragės krašto muziejaus
muziejininkas

Paslaptingoji Skalva –
nauji radiniai,
saugomi Tilžės muziejuje

Abėcėlės keitimas – lietuvių pažeminimas

Daug lietuvių mano, jog mes neturime išmintingo, patriotiško elito. Ne tik politikų, bet ir žurnalistų, analitikų. Daugelio jų mentalitetas yra tarniškas. Galią turintys ir mus valdantys turi stiprų tarnos instinktą. Tačiau tai ne tarnystės savo šaliai ar tautai instinktas. Mus valdantieji dairosi ne tiek į tai, ką galvoja ir ko nori Lietuvos žmonės, o į tai, ko gali norėti kitų šalių sostinėse ar Briu-

selyje. Todėl eilinis lietuvis nemano, kad mus valdo elitas. Jis labiau linkęs valdančiuosius vadinti naująja nomenklatura. Tie, kas turi visuomeninį ar humanitarinį išsilavinimą, juos linkę vadinti kompradorine klase – grupe, kuri tarnauja svetimiems. Tai patvirtina ir jau bene du dešimtmečius besitęsianti istorija su pavardžių rašymu. Ta istorija pirmiausia ir daugiausia sietina su Lietuvos ir Lenkijos

dvišaliais santykiais ir su lenkų tautinės bendrijos padėties klausimu.

Šioje istorijoje išskirčiau keletą aspektų. Pirmą, ilgą laiką buvo diegiama mintis, kad 1994 m. balandį pasirašytoje tarpvalstybinėje sutartyje egzistuoja abipusis išpareigojimas lenkų pavardės Lietuvoje ir lietuviškas pavardės Lenkijoje rašyti atitinkamai lenkiškais ir lietuviškais rašmenimis. Tačiau tai – netiesa. Minėtoje sutartyje sakoma, kad tos pavardės turi būti rašomos pagal skambėjimą. Ten nekalbama apie rašmenis, apie abėcėlę.

Taigi, abiem atvejais rašant pavardes turi būti atlikta TRANSLITERACIJA, t. y. pavardės perrašymas, naudojant kitos kalbos rašto raides. Lietuvių pavardės Lenkijoje turi būti perrašomos lenkiškais, o lenkų pavardės Lietuvoje – lietuviškais rašmenimis.

Antra, jeigu šiuo požiūriu būtų padaryta išimtis vieni etninei grupei, t. y. transliteracija nebūtų vykdoma, pavyzdžiui, rašant lenkų pavardes, iškiltų klausimas dėl galimo kitų tautinių grupių diskriminavimo.

Visgi bene svarbiausias šioje byloje būtų konstitucingumo klausimas. Juk LR Konstitucijos 14 straipsnyje sakoma, kad valstybinė kalba mūsų šalyje yra lietuvių kalba. O rašytinės kalbos pagrindas yra raidynas, kitaip sakant – abėcėlė. Vadinas, keisti abėcėlę mes, jeigu esame teisinė šalis, galime tik keisdami Konstituciją. Ir tam turi būti labai rimtos priežastys. Jų, mano manymu,

Nukelta į 16 p.

Lietuvos periodikos istorija

Lietuvių laikraščių redaktorė Marija Žukauskaitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Marija (Marė, Marytė) Žukauskaitė gimė 1882 m. vasario 15 d. Rudaminės valsč. Maišymų kaime (dabar Lazdijų r.). Savamokslė knygnešio Andriaus Žukausko dukra, jaunystėje pati apylinkėje platinusi lietuviškas knygas. Kurį laiką dirbusi katalikų savaitraščio „Saltinis“ redakcijoje Seinuose, dalyvavusi vaidinimuose. Vėliau mėgėjišką vaidybos darbą tęsė Vilniuje, dirbdama Šv. Mikalojaus bendrabutyje (prieglaudoje). Vilniuje M. Žukauskaitė atsidūrė iš Seinų kaip Pirmojo pasaulinio karo pabėgėlė.

Lietuvių labdarybės draugijos veikėja M. Žukauskaitė su kitais Vilniaus lietuvių aktyvistais 1927 m. pasirašė Vilniaus arkivyskupui R. Jalbžikovskiui adresuotą protestą prieš lenkų planą nuimti nuo Aušros vartų lotynišką užrašą ir uždėti lenkišką. Protestą dar pasirašė E. Vileišienė, K. Stašys, P. Bizokaitė, O. Kubiliūtė ir P. Linarskis.

Anot „Lietuvių enciklopedijos“ (Bostonas) t. XXXV, M. Žukauskaitė lenkų okupuotame Vilniuje turėjusi net 64 bylas ir už lietuvių reikalus kalinta.

Kelerius metus moteris pasirašinėjo lietuviškų laikraščių redaktore-leidėja, kitaip tariant, atsakingąja redaktore. Dėl lenkų valdžios konfiskuotų laikraščių numerių daug kartų kviesta į teismą. Už valdžiai

Marija Žukauskaitė. Nuotr. iš LMAVB RS F165-437 32v

neįtikusią laikraštyje paskelbtą medžiagą iškeltų bylų nagrinėjimas kartais užsitiesdavo iki trejų metų ir ilgiau; per tą laiką pateiktos naujos bylos nebūdavo sujungiamos viena su kita, o tirtos atskirai. Todėl redaktore-lei-

Nukelta į 4 p.

Muzikantės metai Leipcige: praplėsti horizontai, daug kūrybos ir kelias namo

Rakelė Chijenaitė – 22 metų Lietuvos smuikininė, jau kurį laiką savo profesinį kelią pasukusi Vakarų link. Į nedidelį miestą rytinėje Vokietijoje – Leipcigą, kur mokėsi ir dirbo žymus kompozitorius Johanas Sebastianas Bachas, R. Chijenaitė patraukė „Erasmus“ mainų programos dėka. Nors programos laikas jau baigėsi, R. Chijenaitė čia, Vokietijoje, žada likti nudirbti suplanuotus vasaros darbus.

Apie smuiko kelią kalbiname ją.

Rakelė, iš kur esi kilusi?

Gimiau Vilniuje. Mano tėvelis – naujagimių gydytojas, mama – vertėja, tad galiau teigti, kad tėvų pasirinktų profesijų nenu-sižiūrėjau.

Kada įvyko tavo pirmoji pažintis su smuiku? Ir kokia ji buvo?

Pažintis su smuiku įvyko mamos dėka – tai Ji sugalvojo mane leisti į M. K. Čiurlionio menų mokyklą. Tiesa, instrumentą pasirinkau pati, kažkodėl labai norėjau groti smuiku. Pirmą kartą vaikišką smuikelį į rankas paėmiau būdama septynerių. Mama pasakojo, kad pamačiusi smičių iš džiaugsmo ji net pabučiavau. Žinoma, iš pradžių buvo tikrai nelengva, dar dabar prisimenu, kaip iškausdavo pirštai ir nustovėti buvo sunku – juk atliekant fizinius uždavinius, dar ir galvelė turi veikti.

Gal papasakotum apie savo pirmąjį mokytoją?

Mano pirmoji mokytoja Asia Kacaitė buvo išties reikli, tačiau būtent ši mokytoja išmokė mane pajauti muziką, suvokti jos grožį. Pa-

Rakelė Chijenaitė. Nuotr. iš asmeninio albumo

mažu iš svetimkūnio, kurį reikia prisijaukinti, smuikas tapo dalimi manęs pačios.

Ar po pirmojo bandymo groti sekė noras tai daryti vėl ir vėl?

Galbūt neiškart, tai gana ilgas procesas. Juk kai esi vaikas, jeigu sekasi (tiksliau, kai pagiria mokytoja), norisi groti, o kai subara – nesinori. Tokio amžiaus vaikams mokytojas turi didelę įtaką.

Kokių pomėgių teko atsakyti? Galbūt turėjai polinkį į tiksliuosius mokslus, svajojai tapti, tarkim, bankininke?

Jokių svajonių tikrai neteko atsakyti, Nukelta į 11 p.

Mažoji Lietuva

Nuaidėjo 119-osios Joninės ant Rambyno kalno „Tradicijų pynė pagal Vydūną“

*Lylio vainikai, Joninių naktį, lylio
Rasa ant vainikų krenta...
Sidabro rasa vainikus laimina.
Lylio, rasotiems vainikams, lylio...*

Tikslią vidurvasario šventės datą – birželio 24 d. – nustatė krikščionybė, suteikdama globėją Joną Krikštytoją. Išlaikiusi daug senųjų ikirikščioniškų momentų, vidurvasario šventė priėmė Joninių vardą, kuris greit prigijo, užgoždamas senesnius.

Siemet Joninių šventę „Tradicijų pynė pagal Vydūną“ pradėjo folkloro kolektyvai – Pagėgių k. c. folkloro kolektyvas „Kamana“ (vad. A. Mikšienė); Degučių folkloro ansamblis „Pilutė“ (vad. A. Baltutienė); Vainuto folkloro ansamblis „Vainuta“ (vad. L. Mieliulytė), kuriuos atplukdė VšĮ Pagėgių „Turizmo ir informacijos centras“ laivas „Skalva“. Aidėjo daina „Vai linksmai plaukia geltonais laiveliais“, folkloro kolektyvo dalyviai kupoliavo, merginos mėtė vainikėlius ant stebulės, vėliau plukdė juos senojo žilagalvio Nemuno vandeniu, idant išsiburtų savo ištekėjimo laime... Pritrūko laiko, paskirto pagal scenarijų, kitamet atiduosime skolą.

Prie kalno laiptų laukė merginos su ašotėliu vandens ir rankšluosčiu, folkloro dainų atlikėja, mūsų kraštiečių panemuniškė Airida Mockutė įkūnijo savo asmenyje Žemę, jausmingomis dainomis parvedė folkloro kolektyvus ir šventės dalyvius prie aukuro.

Šventės vedėja Ingrida Jokšienė pakvietė jaunuolius, kad šie sudėtų Lietuvos maketą iš penkių regionų į vieną, gražiausiomis eilėmis garsino, jog prie pasaulio stalo apvalaus yra ištiestas ir Mažosios Lietuvos rankšluostėlis – aikštėje nuvingiavo 9 juostos – Didžiosios ir Mažosios Lietuvos spalvų. Vėliavų plazdėjimą palydėjo neoficialus Mažosios Lietuvos himnas „Lietuviais esame mes gimę“.

Martyno Jankaus muziejaus ikūrimo iniciatorius ir ilgametis jo globėjas, Martyno Jankaus palaikų perlaidojimo organizatorius profesorius Domas Kaunas uždegė aukuro

ugni, savo kalboje akcentavo, jog Donelaičiui turėtų atsirasti paminklas ant Rambyno kalno. Prie Rambyno kalno šventės vėliavos, kurioje taip pat penki simboliai – Rambyno kalnas, Nemuno vanduo, Amžinoji Rambyno kalno knyga, aukuras ir jame deganti šventoji ugnis, Joninių simbolis – plaukiantis vainikėlis, prisiglaudė penkių Pagėgių krašto seniūnijų vėliavos, kurias atnešė šventiškai pasipuošę seniūnai.

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, sveikindamas Jonus, Janinas, Rasas gražios šventės proga, dėkojo prof. Domui Kaunui už patarimus, paprašė visų pagerbti tylos minute Ievos Jankutės ir garsaus Lietuvos skulptoriaus, dailininko Regimanto Midvikio atminimą.

Ir nuvilnijo Rambyno kalno pušų viršūnėmis iki pat aukštojo Prūsijos dangaus A. Mockutės nuoširdi daina, parvedė jaunoji atlikėja visus pro Joninių vartus į sceną, kur savo programa džiugino Pagėgių meno ir sporto mokyklos jaunių choras (vad. E. Norkienė ir R. Pilkionienė); Pagėgių pradinės mokyklos jaunučių choras „Unisonas“ (vad. I. Ūbartienė).

Kauno Valstybinis choras (meno vadovas ir dirigentas P. Bingelis) ir aktorius Dainius Svobonas parodė prasmingą teatralizuotą Donelaičiui skirtą programą.

Daug žiūrovų plojimų sulaukė kamerinis Stano silpnaregių ir aklujų choras „Feniksas“.

Į šokio sūkurį visus įtraukė Natkiškių kaimo kapela „Vaivorykštė“ (vad. V. Amonas), Pagėgių kultūros centro vyresniojo amžiaus žmonių liaudiškų šokių kolektyvas „Marguva“ bei jaunuolių tautinių šokių kolektyvas (vad. G. Paliokienė) šoko smagius liaudiškus šokius, Tilžės miesto Lietuvių draugijos moterų ansamblis jau nebe pirmus metus atvyksta į šventę, palaiko lietuvių, nepamiršta lietuviškų dainų.

Šventės mažuosius laužus užkūrė Pagėgių krašto bendruomenininkai, vaišino visus

Pagėgių savivaldybės kultūros centro folkloro kolektyvas „Kamana“ (vad. Aksavera Mikšienė). Mildos Jašinskaitės-Jasevičienės nuotr.

savo kepta duonele, tris didesnius – Pagėgių krašto spaudos leidėjai, o didįjį laužą – prof. Domas Kaunas, laikraščio „Voruta“ redaktorius J. Vercinkevičius, Rambyno regioninio parko direktorė D. Milašauskienė, M. Jankaus muziejaus direktorė L. Burzdžiuvienė, Pagėgių savivaldybės meras V. Komskis.

Gegužinėje grojo grupė „Tequila“, o tie, kam netrūko drąsos, ėjo prie fakelų, prie šviesos ir keliavo Raganų takais, Bitėnų miškais į Martyno Jankaus muziejų. Netikėtai, nelauktai einančiuosius bandė išbaidyti Raganos – jos šlavė kelią savo šluotomis, šoko tamsioje, baugino atvykėlius, liepė atgailauti už savo nuodėmes...

M. Jankaus muziejuje laukė nakties programa – Jurbarko rajono kultūros centro Skirsnemunės teatro komedija „Tariamos vestuvės“ (vad. B. Šneideraitienė), išstvermingiausi klausėsi dainuojamosios poezijos atlikėjo Andriaus Kaniavos koncerto, kantiškai sutiko saulę, prausėsi ryto rasoje ir pusryčiavo, dainavo...

Joninių rytą sutiko ir kiaušiniene kartą su organizatoriais valgė alytiškiai, kauniečiai, klaipėdiečiai, radviliškiai, tauragiškiai, šakiškiai.

Kultūros darbuotojams malonu, kad žmonės ateina į kultūros centrą, dėkodami

už išpūdingą renginį. Šventėje nuoširdžiai dirbo (kaip gerai suderintas šveicariškas laikrodis) visi kultūros centro darbuotojai – meno vadovas V. Armonas ne tik grojo ir dainavo su kapela, bet ir atliko garso operatoriaus pareigas, šokių kolektyvų vadovė G. Paliokienė, kai dauguma šokėjų vasarą darbuojasi užsienyje, pati stojo į ratą; folkloro kolektyvo vadovė A. Mikšienė tapo folkloro kolektyvų „mama“; techninis personalas su ūkio dalies vedėju A. Baniu priešakyje neskirstė darbų į didelius ir mažus.

Scenarijų šventei sukūrė direktorė S. Jašinskienė, choras ir kitus atlikėjus kvietė pavaduotoja D. Bardauskienė. Teatralus iš Jurbarko pakvietė R. Armonienė.

Organizatoriai nuoširdžiai dėkoja visiems pagalbininkams: Pagėgių savivaldybės administracijai, seniūnams, nevyriausybių organizacijų atstovams, rėmėjams, savanoriams. Informaciniais rėmėjais – „Vorutai“, „Šilokarčemai“, „Pamariui“. Tariame ačiū ilgamečiams mūsų šventės rėmėjams – UAB „Klaipėdos mėsinė“, už lauko virtuvę – VSAT Pagėgių rinkinei.

Kartu mes visi pynėme prasmingą Vydūno Joninių tradicijų pynę...

Svetlana JAŠINSKIENĖ,
Danutė BARDAUSKIENĖ, Pagėgiai

Kauno Valstybinis choras su meno vadovu ir dirigentu Petru Bingeliu. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis ir seniūnai su vėliavomis. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Pagėgių krašto garbės pilietis prof. Domas Kaunas uždegė Rambyno aukurą. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Lietuvių laikraščių redaktorė Marija Žukauskaitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

dėja pasirašiusi M. Žukauskaitė vienu metu būdavo tąsoma pagal kelių bylų kaltinimus. Kartais tų teismų painiovoje net sunkoka susigaudyti.

Rašiniui panaudota dviejų archyvinių šaltinių informacija: Lietuvos centriname valstybės archyve (LCVA) ir Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštyne (MAB) saugomi dokumentai; kitos santrumpos reiškia: f. – fondas, ap. – apyrašas, b. – byla.

Bylos dėl laikraščių

Pasak jau minėtos enciklopedijos, M. Žukauskaitė 1925 m. gavo valdžios leidimą leisti triskart per savaitę ėjusį laikraštį „Vilniaus aidas“. Jo redaktore-leidėja M. Žukauskaitė pradėjo pasirašinėti nuo 1925 m. spalio 4 d. Nr. 91 (ligtol pasirašinėjo Karolis Ūrbonas). Neteisus Bronius Makauskas, knygoje „Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais“ (Vilnius, 1991, p. 178) teigdamas, kad pasirašinėti „Vilniaus aidą“ M. Žukauskaitė pradėjo tik nuo 1926 m. lapkričio 25 d. M. Žukauskaitė pasirašė laikraščio 1925 m. 91–128 numerius ir visus 1926 m. numerius (Nr. 1–48). Nuo 1927 m. Nr. 5 ją pakeitė Jonas Urbonavičius. Redaktore-leidėja pasirašinėjusi M. Žukauskaitė dėl mažo išsilavinimo laikraščio neredagavo (faktiškasis redaktorius buvo Povilas Karazija).

Pakomentuosime redaktorei-leidėjai kelias kai kurias bylas, apie kurias žinių rasta daugiausia archyvuose šaltiniuose.

Dėl laikraščio 1925 m. spalio 22 d. Nr. 99 straipsnio „Svečiai Vilniuj“ (autoriumi pasirašęs –as. –as.; tai Povilas Karazija) M. Žukauskaitė teko aiškintis teisme 1926 m. liepos 29 d. (MAB f. 247, b. 98). Mat 1925 m. spalio 18 d. senoji Lietuvos sostinė išvydo keletą prancūzų, kurie čia atvyko jau apsilankę keliuose Lenkijos miestuose. Tie prancūzai – parlamentari socialistai, kurie paprastai laikomi bedievukais, tačiau Aušros vartuose stovėjo be kepurių. Daug kas iš lenkų manė, kad svečiai panorėsią išvysti Vilniaus architektūrą ir kitas meno sritis. „Prof. Ruszczycas tokioms svetimtaučių ekskursijoms visada sugebėdavęs įkalbėti lenkų kultūros įtaką meno srity Vilniuje, kurios patys svečiai niekada neįstengia pastebėti. Šiuo žygiu svečiai kaip tik tuo mažiausia įdomavesis ir labiau norėję pamatyti įdirbtus laukus, negu šv. šv. Petro ir Povilo bažnyčios vidaus išpuošimą.“

Prancūzų parlamentarų apsilankymo tendenciją panaudojimą geriausiai parodė jų vizitas pas „gudus“, t. y. „pas bernaujančius lenkams gudus.“ „Tikrųjų gudų vadų, tų gudų, su kuriais eina visa sąmoningoji tautos dalis, prancūzai Vilniuje nerado, nors žinojo, kad jų yra...“ „Nerado prancūzai Vilniuje nei žydų, nerado ir lietuvių.“ Šią prancūzų parlamentarų ekskursiją finansavo Lenkijos Užsienio reikalų ministerija. Prancūzus atlydėjo ir jį sauj važinėjo aukštas Lenkijos pasiuntinys Paryžiuje valdininkas.

Konfiskuoto „Vilniaus aidą“ 1925 m. lapkričio 28 d. Nr. 115 perspausdintas Didžiojo Vilniaus Seimo paminėjimo komiteto Nepriklausomoje Lietuvoje atsišaukimas. Jį pasirašė Jonas Jablonskis, Felicija Bortkevičienė, Antanas Smetona, Mykolas Sleževičius, Juozas Tumas, Jonas Vileišis, Donatas Malinauskas. Pasak atsišaukimo, „Vilniaus Did. Seimas buvo vienas didžiausių etapų į Lietuvos nepriklausomybę. Vilniaus Seimo pramintu keliu eidami mes esame jau pasiekę Lietuvos nepriklausomybę.“ Per laikraščio numerio peržiūrą 1926 m. sausio 20 d. lenkų pareigūnai nustatė, kad minėto rašinio „turinys yra Kauno lietuvių visuomenės atstovų Jablonskio, Smetonos ir kitų atsišaukimo turinys 1905 m. gruodžio 5 d. Vilniuje sušaukto lietuvių seimo dvidešimtųjų metinių progą.“ Vilniaus Seimas 1905 m. gruodžio 4–5 d., be kita ko, nutarė, „kad Vilnius turi būti mūsų šalies sostinė ir kad tenai turi posėdžiauti žmonių išrinktasis demokratišku būdu Seimas.“ Atsišaukimo tekste „Vilniaus aide“ keturiose vietose yra daugtaškiais pažymėti praleisti žodžiai. Iš konteksto nesunku suprasti, kad tai Vilnius. Pvz.: „Bet dar neišpildytas didis Seimo palikimo punktas – neturime ... krašto“; „Gausingai ir sutartinai švedams branguji Vilniaus Seimo paminėjimą, dar

Vilniaus lietuvių šv. Mikalojaus prieglauda. Ketvirta (iš kairės) sėdi Marija Žukauskaitė. Nuotr. iš LMAVB RS F284-11d 5v

kartą parodykime, kad mes vienybės savo tarpe nesame nustoje, kad mes nuo Vilniaus Seimo palikimų, nuo ... neatsisakome.“ Laikraščio Nr. 115 atspausdintas 600 egz. tiražu, iš kurio 315 egz. išplatinta prenumeratoriams bei kitiems skaitytojams ir laikraščių kioskams.

Prokuroro įstaiga prie Vilniaus apygardos teismo M. Žukauskaitę apkaltino kurstymu atplėšti nuo Lenkijos valstybės dalį jos teritorijos, o pirmiausia Vilnių (LCVA f. 131, ap. 5, b. 109; MAB f. 247, b. 98). Baudžiamojo kodekso (BK) 129 str. 1 d. 1 p. numatytas nusikaltimas pagal Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) 208 str. ir BPK Laikinių taisyklių 3 str. priklausė Vilniaus apygardos teismo kompetencijai. Teismo posėdyje 1926 m. kovo 30 d. kaltinamoji kalta neprisipažino, aiškino, kad gaudama kas mėnesį 100 zlotų atlyginimo į redakcijos reikalus niekada nesikiša, į laikraštį dedamų straipsnių neskaito ir apie Vilniaus Seimui skirtą rašinių nežinojo. Dėl jo ats. redaktorė 1927 m. liepos 15 d. nubausta 1000 zlotų bauda arba 3 mėn. kalėjimo. Tačiau pagal 1928 m. birželio 22 d. amnestijos įstatymą byla tų metų rugpjūčio 10 d. sprendimu nutraukta ir kardomosios priemonės M. Žukauskaitėi panaikintos.

Vilniaus apygardos teismą redaktorė-leidėja įžeidė „Vilniaus aidą“ 1926 m. kovo 27 d. Nr. 35 išspausdinta informacija be autoriaus parašo „Varnas varnui akies nekerta“ apie prokuroro padėjėją Hurčiną (Hurczyn). Žinutės „kaltumą“ birželio 5 d. nustatė teismo tardytojas (LCVA f. 129, ap. 2, b. 4029). „Apsivogusio padėjėjo prok. Hurczyno tardymas jau pasibaigęs ir kaltinamasis aktas buvęs įteiktas Vilniaus apygardos teismui, kuris tačiau atsižvelgęs į tai, kad kadaise buvo dirbama su Hurczynu, bendrai neturėjo teisės nagrinėti bylos. Ji esanti persiųsta aukščiausiajam teismui Varšuvoje. Šis teismas nusprendė, kas nagrinės Hurczyno bylą.“

Pasak 1926 m. birželio 17 d. tardymo protokolo, M. Žukauskaitė pareiškė, kad straipsnelis jai nežinomas, kad ji yra tik fiktyvi laikraščio redaktorė. Tačiau kaltę liepos 31 d. patvirtino Prokuroro įstaiga prie Vilniaus apygardos teismo. Apygardos teismas 1926 m. gruodžio 15 d. nusprendė M. Žukauskaitę nubausti 3 mėn. kalėjimo ir išreikalauti iš jos 10 zlotų teismo išlaidoms. Tik byla tuo nesibaigė. Teismo posėdyje gruodžio 17 d. kaltinamoji kalta neprisipažino ir prašė ją išteisinti. Kviesta vertėja B. Eidrigevičiūtė į teismo posėdį neatvyko ir už tai buvo nubausta 5 zl pabauda. Paaiškėjus, kad ji buvo išvykusi pas gimines Kalėdų šventėms, Apygardos teismas baudą panaikino.

Apygardos teismas 1927 m. sausio 11 d. nutarė, kad buvusį M. Žukauskaitės 100 zl užstatą reikia inešti į valstybės išdą, antraip kaltininkė bus uždaryta į Lukiškes. Užstatas išdui atiduotas sausio 13 d. Ir tik Vilniaus

apeliacinis teismas 1928 m. liepos 20 d. pripažino, kad M. Žukauskaitė patenka į 1928 06 22 amnestijos įstatymo rėmus ir rugsėjo 3 d. bausmę jai panaikino.

M. Žukauskaitė traukta tieson už „Vilniaus aidą“ 1926 m. balandžio 13 d. Nr. 41 išspausdintos Rapolo Mackevičiaus (Mackonio) dramos „Sulaukė“ dalį. Laikraščio balandžio 15 d. Nr. 42 iš vakaro konfiskuotas už straipsnius „Ne tuo keliu“, „Dar apie šnipų organizaciją“ ir R. Mackevičiaus „Sulaukė“ tęsinį (B. Sėmis – Mykolas Biržiška, „Vilniaus Golgota“, 1930 ir 1992, p. 376). „5-kių veiksmų baudžiamos laikų drama su epilogu“ spausdinta 19-oje laikraščio numeriu: nuo 1926 m. kovo 11 d. Nr. 28 iki balandžio 24 d. Nr. 46 imtinai. Drama apie baudžiamos žiaurumą, baudžiauninkų pasipriešinimą dvarininkui Smauginskui ir rusų žandarams. Alma Lapinskienė knygoje apie R. Mackonį „Atėjęs Vilniun“ (V., 2014) pastebėjusi (p. 48): „Matyt, lenkų administracijos cenzoriai suprato, kad dramos konfliktas ne tik socialinis, bet ir tautinis – sulenkėjęs dvaras ne tik engia lietuvius baudžiauninkus, bet ir niekina jų kalbą, dainas, kultūrą.“ Tačiau už „Sulaukė“ apsieita be bausmių.

Straipsnyje „Ne tuo keliu“ (autorius K. C.; kriptonioma tikras savininkas nežinomas) rašoma, kad lenkų spaudoje gana dažnai ir lyg su tam tikru pasitenkinimu kartojama, kad Pabaltijo valstybės Estija, Latvija ir Lietuva žlugs, „nes galinga Rusija niekada nesitenkinsianti vienu Kronštadu.“ Vokietija taip pat negalėsianti ramiai žiūrėti į Rusijos plėtimąsi prie senųjų sienų. Pasak laikraščio „Dziennik Wileński“, jeigu Vokietija atgautų Gdanską ir kitas Lenkijos teritorijas, „tai lenkai mielu noru eitų į Klaipėdą, Palangą, Liepoją ir Ventspilę.“ Tačiau K. C. pastebi: „Tik lenkai neturėtų pamiršti ir apie save. Per daug apžiojus lengva ir paspringti.“ Juk kaimynai Žečpospolitą „od morza do morza“ (nuo jūros iki jūros. – Red. past.) ėmė ir suspaudė. „Nė paties Lenkijos vardo nebe norėjo palikti, nes jo vietoj jau buvo atsiradęs „Privislinski kraj, zapadnyja okrajiny“ (Pavyslis kraštas, vakariniai pakraščiai. – Red. past.). Žodžiu, visai taip, kaip šiandien lenkai Vilniuje Lietuvos nebenori girdėti, o tik rusų juodašimčių pavyzdžiu per visokius „kresus, ziemie pólnocne (pakraščius, šiaurines žemes. – Red. past.) ir tolygias kvailybes.“

„Vienintelis ne tik mažesniųjų Pabaltės valstybių, bet ir didžiaivalstybės liga sergančios Lenkijos ateities laidavimas – tai visokio imperializmo atsižadėjimas...“ „Lenkija pastvėrusi svetimas teritorijas nori jas valdyti tomis metodėmis, kurios pasiekdavo tikslo tada, kol pasaulis nepažinojo pavergtųjų tautų judėjimo, kol tų tautų išsivadavimo obalsiai praedavo pro šalį nesužadindami

masių. [...] Šiandien lenkų imperializmas jau gauna susiremti ne su atskirais ukrainų, gudų, lietuvių ar vokiečių idealistais svajotojais, bet su tų tautų sąmoningomis masėmis. Kad lenkų šių dienų politikams būtų Dievas davęs daugiau proto, negu stveriamųjų norų, tai lenkų tauta būtų laimingesnė, o su ja drauge laimesnė būtų ir kaimynai.“

Dėl straipsnio „Ne tuo keliu“ M. Žukauskaitė 1927 m. birželio 30 d. pateiktas atskiras kaltinimo aktas (LCVA f. 128, ap. 4, b. 3). Vilniaus apygardos teismo prokuroras Pšiluskis (Przyłuski) liepos 28 d. parašė Lenkijos Teisingumo ministrui, kad kaltinamasis aktas parengtas remiantis ministerijos 1920 m. liepos 26 d. aplinkraščiu Nr. G.24809/20; laisvėje buvusi M. Ž. kaltinta pagal BK 129 str. 1 d. 6 p. Sutinkamai su Apygardos teismo 1927 m. liepos 20 d. nuostata, straipsnis „Vilniaus aide“ skatino neapykantą tarp lenkų ir lietuvių. Teisingumo ministerija savo ruožtu 1928 m. gegužės 5 d. ir gegužės 31 d. teiravosi Vilniaus apygardos teismo prokuroro apie M. Ž. bylos būklę. Prokuroras rugpjūčio 31 d. ministrui atsakė, kad, papildydamas 1927 m. liepos 28 d. savo pranešimą, informuoja, jog, remdamasis amnestijos įstatymo 7 str., Apygardos teismas 1928 m. rugpjūčio 14 d. bylą nutraukė.

„Vilniaus aidą“ 1925 m. Nr. 41 rašyta, jog saugumo organai po ilgo stebėjimo Vilniuje susekė kai kurių asmenų įtartina veikimą. Apie tai vėl kalbama laikraščio Nr. 42 išspausdintoje informacijoje be autoriaus parašo „Dar apie šnipų organizaciją“. Apie tos organizacijos, turėjusios savo skyrius Varšuvoje, Krokuvoje ir Poznanėje, veiklą ir planus smulkiau pranešė vilniškė lenkų spauda. Šnipų tikslas buvęs teikti slapta informaciją kaimyninėms valstybėms apie padėtį Lenkijoje, o ypač apie jos kariuomenę. „Štai šiuos dokumentus anie agentai norėję parduoti Lietuvos generaliniui štabui.“ Žymiausi šnipai Vilniuje buvę pasienio policijos komisaras Turno-Sławiński's ir kažkoks Weryho-Darowski's. Visi šnipinėje asmenys suimti ir nusiųsti Varšuvon. Tačiau dėl ko lenkų valdžiai užkliuvęs ju spaudos rašinių perpasakojimas „Vilniaus aide“, negalima suprasti.

Konfiskuotas „Vilniaus aidą“ 1926 m. liepos 1 d. Nr. 73. Pretekstas – straipsnis „Dar vienas burbulas sprogo“ (pasirašė –as –as – P. Karazija). Vilniaus miesto valdžios komisaras laikraščio 3 egz. pasilikio sau, 5-kis nusiųtė Vilniaus vaivadijos istaigos įvairiems skyriams, po 1 egz. – Vidaus reikalų ministerijos Spaudos skyriui, Apygardos teismo prokurorui, Vilniaus m. policijos komendantui, Politinės policijos apygardos valdybai ir Valstybinės policijos Vilniaus m. valdybos politinės policijos sektoriui (LCVA f. 131, ap. 5, b. 139).

Lenkiškai apie lietuvius

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

XX a. tarpukaryje okupacinės lenkų valdžios persekiojimo Vilniuje sulaukė dvi lietuvių temą gvildenusios knygelės lenkų kalba. Tai patvirtina Lietuvos centriname valstybės archyve (LCVA) išlikusi Vilniaus apygardos teismo medžiaga.

Lydos apskrities valstybinės policijos valdyba 1929 m. lapkričio 12 d. gavo slaptą informaciją, jog lapkričio 11 d. Lydoje platinta agitacinė brošiūra *Litwa – męczennica* („Lietuva kankinė“). Apskrities policijos komendantas nusiuntė telefonogramas Vilniaus VII rajono viceprokurorui ir Lydos apskr. storastai, jog Lydoje rastos 4 brošiūros. Jos 1929 m. atspausdintos Vilniuje, J. Zavadskio spaustuvelyje. Tai italų autoriaus C. Camoglio kūriny su R. Farinacci prakalba, „pripildytas priekaištų Lenkijai dėl tariamai rūstaus nusistatymo Lietuvos atžvilgiu ir Vilniaus užėmimo“ (LCVA f. 131, ap. 5, b. 333). Pradėtas tardymas.

Policijos tardytojas Krasnodembskis (Krasnodębski) nustatė, kad tą brošiūrą prieš plento Vilnius–Lyda radęs Lydos gyventojas Stanislavas Kacas. Pastarasis prisipažino, kad lapkričio 11 d. apie 14–15 val., būdamas su 5 m. berniuku Janu Kasperovičiumi, griovyje prie plento rado 5 brošiūras rožiniais viršeliais. S. Kacas su berniukščiū knygeles išdalinę kitiems lydiškiams, iš kurių paskui policija surinko 4-rias, nes viena knygelė buvo sunaikinta.

Įtarta, kad brošiūras kas nors galėjęs išmesti iš pravažiuojančio automobilio. Pasiūstos telefonogramos Tardymo valdybai į Vilnių bei policijos postams Beniakinys ir Žirmūnuose; lapkričio 13 d. telefonograma pasiūsta ir policijai į Eišiškes, kad ši paieškotų knygelę. Policija iš karto nieko nerado. Tačiau lapkričio 17 d. Žirmūnuose 6 brošiūros paimtos iš 11 m. piemens Michalo Bialookio, kuris, ganydamas karves, lapkričio 11 d. apie 11 val. knygeles radęs griovyje prie plento. Be to, 5 brošiūras policija atėmė iš Juzefo Klebano, kuris jas lapkričio 11 d., grįždamas namo iš miško, radęs ant Lydos–Rodūnios kelio, apie 1 km nuo Taukinių kaimo.

Tardytojas išsiaiškino, kad lapkričio 11 d. apie 10 val. iš Vilniaus į Lydą važiuo automobilis WN 14095. Vilniaus tardymo valdyba nustatė, jog automobilis buvo Vilniuje gyvenusių V. Jacevičiaus ir H. Jenčo nuosavybė. Iš Vilniaus pas Lydos apskr. storastą važiuo Inžinerinio melioracijos biuro inžinierius V. Jacevičius, tačiau automobilį vairavo šoferis Č. Godlevskis, kuris brošiūrų išmėtyti negalėjęs. Lapkričio 11 d. iš Vilniaus per Eišiškes į Lydą važiuo autobusas, bet apie Eišiškes jokių brošiūrų nerasta. Gruodžio viduryje Žirmūnų policininkas Zajoncas gavo žinią, kad miestelyje brošiūrų turi Michalas Urbanskis. Tik tyrimas informacijos nepatvirtino: Urbanskis dėl įdomumo vieną knygelę buvo pasiskolinęs iš policijos posto komendanto!

Lydos apskr. policijos komendantas ir policijos komisaro pavaduotojas telefonogramą apie Žirmūnuose paimtas knygeles 1929 m. lapkričio 17 d. pasiuntė Vilniaus VII rajono prokurorui pavaduotojui, Lydos storastai ir Naugarduko policijos Tardymo valdybai (Lydos apskr. su Eišiškių valsčiumi priklausė Naugarduko vaivadijai). Savo ruožtu Vilniaus policijos Tardymo valdyba pranešė Lydos policijai, kad J. Zavadskio spaustuvelyje Vilniuje brošiūras nespausdino; ji spausdinta Lietuvoje ir nelegaliai persiūsta į Lenkiją.

Kostantinas Kamoljas (Costantino Camoglio, 1891–1954) – italų istorikas. „Lietuva kankinė“ (Lituania martire) itališkai išėjo du kartus – 1928 ir 1929 m.; pirmojo leidimo neteko matyti, o antrasis yra 48 puslapių brošiūra. K. Kamoljas Romoje taip pat yra išleidęs 143 p. knygą *La questione Lituana* („Lietuvos problema“). Leidimo metai knygoje neparrašyti; „Lietuvių enciklopedija“, t. 3, rašo, kad knyga išėjusi 1930 m., tačiau bibliografiniai šaltiniai nurodo 1929-uosius išleidimo metus. Knyga

su Parlamento deputato E. Garibaldžio (Garibaldi) prakalba. Veikale trumpai supažindinama su Lietuvos istorija, rašoma apie Lietuvos Nepriklausomybės kovas, konfliktą su Lenkija, Lietuvos žemės ūkį ir pramonę, literatūrą ir meną, yra pluoštas senatorių, deputatų, teisininkų ir literatų atsiliepimų apie knygą.

Lietuviškas K. Kamoljo „Lietuvos kankinės“ vertimas kaip Vilniui vaduoti sąjungos leidinys Kaune taip pat išėjęs 1929 m. Iš italų kalbos išvertęs d-ras P. M. (bibliografiniai vertėjo kriptonimo kol kas neatskleidė). Knygelėje 22 puslapiai + 1 reklaminis lapas. Versta iš 1928 m. itališko leidimo. Vertimas gana prastas. Palyginus lietuvišką ir lenkišką leidimus su 1929 m. itališku originalu, susidaro išpūdis, kad lenkiškas variantas tikslesnis ir geriau pavykęs. Kaip bebūtų, citatas toliau pateiksime daugiau pagal lietuviškąjį leidinį, nurodydami lenkiško leidimo puslapius.

32 puslapių su viršeliais lenkiška knygelė – kontrafaktinis, lenkų valdžią klaidinantis leidinys. Politinėje ir propagandinėje kovoje tokius spaudinius naudojo tiek Lietuva, tiek Lenkija. *Litwa męczennica* irgi, atrodo, versta iš italų kalbos, nors vertėjas nenurodytas. Formatas mažesnis negu itališko ar lietuviško leidimų. Knygelės įžangoje „I skaitytojus“ sakoma, kad leidėjai ne visur pritaria autoriui, ypač dėl Lenkijos ir Lietuvos istorijos aiškinimo, tačiau: „Vis tik norime supažindinti skaitytojus su vienu nuoširdžiausių lietuvių tautos bičiulių ir karščiausių tos tautos teisių į Vilnių, kaip savo sostinę, gynėju.“

Knygelės prakalbos autorius Robertas Farinačis (Roberto Farinacci, g. 1892 m.) – žurnalistas ir advokatas, parašęs kelias knygas apie fašizmo ideologiją. Prakalboje jis pažymi, kad K. Kamoljo veikalas „yra daugiau negu politinė studija, tai, galima sakyti, meilės pareiškimas lietuvių tautai.“ „Lietuvių tauta yra ligi šios dienos sulieta ir granitinę uolą; ji yra pasiryžusi kovoti ligi paskutinio kraujo lašo, negu sutikti lenkų puolimams pasiduoti.“

Lenkijai ypač nepatiko Lietuvos prezidento A. Smetonos 1928 m. gegužės 15 d. paskelbta nauja šalies konstitucija. Dėl jos 5 str., kuriame Lietuvos sostinė skelbiamas Vilnius, protestą Lietuvos Vyriausybei pareiškė Lenkijos užsienio reikalų ministras Augustas Zaleskis. Jis rėmėsi vadinamosios Vidurinės Lietuvos Seimo 1922 m. vasario 20 d. nutarimu prisijungti prie Lenkijos, Ambasadorių konferencijos, 1923 m. kovo 15 d. pripažinusios Lenkijai jos užgrobtą Vilniaus kraštą, nutarimu ir kt. K. Kamoljas rašo: „Lietuvos Konstitucijos pakeitimo paskelbimas 1928 metų gegužės mėn. 5 dieną, kuris Vilnių paskelbė jaunutės Baltijos valstybės sostine, turi labai didelės moralinės ir politinės reikšmės“ (p. 5). „Lenkija igijo nepriklausomybę kraujo ir didžiausio pasiaukojimo kaina; šandie niekšišku ir šlykščiu būdu nori nustoti garbės žmonijos ir istorijos akyse“ (p. 6).

Knygelėje pateikta Lenkijos ir Lietuvos istorijų santrauka. Priminta, jog karalienė Jadvyga savo kilme buvo daugiau vengrė, o ne lenkė. Komentuojama maršalo J. Pilsudskio imperialistinė programa bei lenkų valdžios militaristiniai planai. Pasak Pilsudskio, Lenkijos teises į Lietuvą pagrindžia Liublino unija. Todėl, anot Kamoljo, rusai, prūsai ir austrai irgi turėtų teises į Lenkijos žemes pagal 1772 m. rugpjūčio 5 d. datą, kai užgrobė didesniąją Lenkijos dalį (turimas galvoje I Respublikos padalinimas. – *Red. past.*). „Lietuvių tauta turi visas teises reikalauti jos žemes grąžinti. Varšuvos politikai neturėtų užmiršti, jog kiekvienas tolimesnis imperialistinis žingsnis, kad ir atrodytų tautos garbės didinimu, tikrumoje veda prie katastrofos“ (p. 17–18).

Toliau primintas „Aušros“ išėjimas, Vilniaus Seimas 1905 m., spaudos atgavimas, kalbama apie švietimo būklę Lietuvoje. Po Pirmojo pasaulinio karo atgimstančią Lietuvą didžiosios valstybės paliko likimo valiai. Tuo pasinaudojo

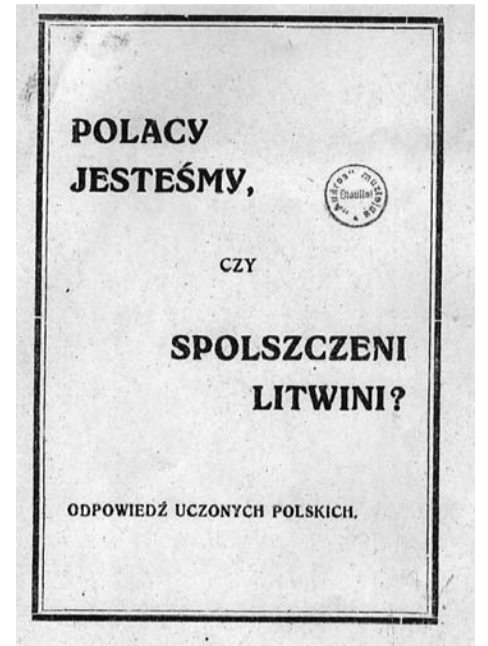

Lenkija. Sakinio pabaiga „Lietuvos kankinės“ lietuviškame leidime skiriasi nuo itališko ir lenkiško. Lietuviško: Lenkija „pasinaudojo proga pasidaryti jų ištikima vergė“; lenkiško: „... pragnąc uczynić z niej swoją niewolnicę“ (trokšdama paversti ją [Lietuvą. – *Red. past.*] savo verge, p. 24); originalo sakiny – „La Polonia ne ha subito profittato per tentare di renderla sua schiava“ – atitinka lenkišką variantą. (Lietuviškajame vertime netgi prasmė pakeista!) „Lietuviai yra pasiryžę kovoti be jokios atvangos, kol pavyks išvaduoti savo žmones iš svetimo jungo ir atstatyti pilną nepriklausomybę“ (p. 26). „Be jokios atodairo ir neišmintingai Varšuva siekia tikslo sutelkti savo pajėgas prieš Vokietiją ir Rusijos Tarybų Sąjungą ir, be to, yra nutarusi sugniužinti Lietuvą, jei Lietuvos Vyriausybė nenorės atsisakyti minties grąžinti Vilnių“ (p. 29; skiriasi sakinio detalė: lenk. – „przeciwko Niemcom i Związkiowi Republik Radzieckich“; ital. – „contro la Germania e l'U.R.S.S.“).

Vilniaus VII rajono viceprokuroras tardymo protokola dėl knygelės „Lietuva kankinė“ platinimo 1930 m. sausio 31 d. įteikė Vilniaus apygardos teismo prokurorui. Užvesta byla pagal Baudžiamojo kodekso (BK) 129 str. Tačiau kaltininkų neišaiškinus, Apygardos teismas vasario 25 d. nutarė bylą nutraukti.

Aukščiausia Vilniaus miesto valdžios įstaiga – storastija 1930 m. rugsėjo 19 d. areštavo spaustuvelyje „Ruch“ tais metais išspausdintą 16 p. anonimišką knygelę *Polacy jesteśmy, czy spolszczeni Litwini?* („Lenkai esame ar sulenkinti lietuviai?“) su prierišu viršelyje: „Odpowiedź uczonych polskich“ („Lenkų mokslininkų atsakymas“). Miesto storasta knygelėje įžiūrėjo nusižengimą 1919 m. vasario 7 d. dekretu dėl laikinųjų spaudos taisyklių ir nusikaltimą pagal BK 263 str. 1 d. Mat, anot storastos, knygelėje, remiantis „lenkų mokslininkų žodžiais“, stengiamasi įrodyti, kad Lietuvoje nėra lenkų, o tik „neseniai sulenkinti lietuviai“. Savaip interpretuojami lenkų mokslininkų tyrimai. Kauno krašte (t. y. Nepriklausomoje Lietuvoje. – *Red. past.*) lenkų visai nėra, „lenkų salos“ tėra sulenkėję lietuviai, o apie lenkų buvimą Vilniuje spėsti paliekama pačiam skaitytojui.

Storasta su policija greičiausiai per spaustuvelyje išaiškines, kad knygelės autorius yra žinomas Vilniaus pedagogas ir kultūros veikėjas Bronius Untulis (1883–1977). Todėl rugsėjo 19 d. rašte Vilniaus apygardos teismo prokurorui storasta prašė knygelės autorių patraukti atsakomybėn, nes panašių spaudinių platinimas tarp maišytų Vilniaus vaivadijos gyventojų nepageidautinas „netvarkos supratimo požūriū“ (ze *względu na zamęt pojęć*) ir gali sukelti bereikalingų blogų pasekmių (LCVA f. 131, ap. 5, b. 334). Savo ruožtu teismo viceprokuroras rugsėjo 20 d. paprašė Apygardos teismo

patvirtinti knygelės areštą. B. Untuliui norėta iškelti teisminę bylą. („Tarybų Lietuvos enciklopedija“, t. 4, ir „Visuotinė lietuvių enciklopedija“, t. XXIV, knygelės autorystę priskyriusios kitam anų metų Vilniaus lietuvių kultūros aktyvistui Matui Untuliui, 1889–1952.)

Pasak knygelės, atsakymą į jos klausimą pirmiausia davė lenkų istorikas J. Jakubovskis (Jakubowski), 1930 m. paskelbęs, kad „Lietuvoje lenkų beveik nėra, yra tik sulenkėję lietuviai.“ J. Jakubovskiui pritarė ir kai kurie kiti lenkų mokslininkai. Neskaitant negausių magnatų giminių, gyventojų lenkų Lietuvoje niekada nebuvo daugiau negu Baltarusijoje ar Ukrainoje – 2–3 %, ne taip, kaip norėtų lenkų endekai – 50 %. Lietuvos lenkais save vadina tik sulenkėję lietuviai (p. 3).

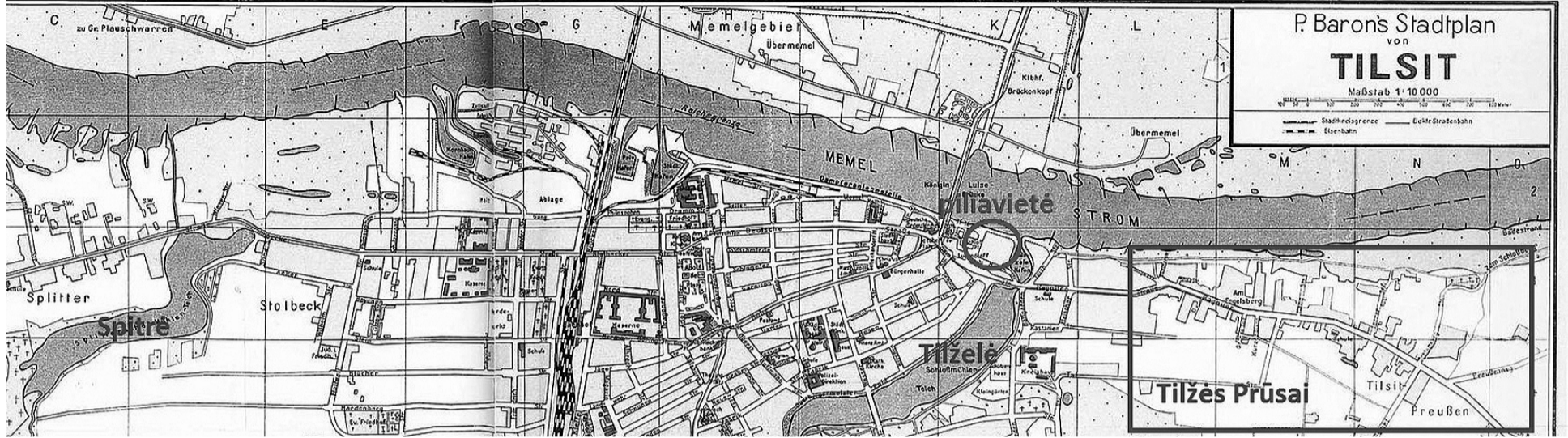
Anot Jakubovskio, lenkų sala į šiaurę nuo Kauno atsirado ne per kolonizaciją ar lenkų belaisvių apgyvendinimą kažkada senovėje, kaip dažnai tvirtina lenkų šaltiniai, o dėl kultūrinės įtakos, pirmiausia per bažnyčias ir karališkuosius dvarus. Vilniuje lietuvių kalbą palaiapsniui stūmė baltarusių kalba, kurią gyventojai ilgainiui keitė į lenkų kalbą – kaip kultūrinio bendravimo ir bažnyčios kalbą. „Ponų kalba“ labiau plito miestuose, o kaimuose daugiau bajorų (šlėktų) *akalicose*. „Pažintis su lenkų kalba kartu galėjo būti priežastimi, jog žmonės lenkų kalbą priėmė kaip šnekamąją kalbą“ (p. 7). Kai rusų valdžia stengėsi slopinti lenkų įtaką Lietuvoje, vyko savanoriška liaudies masių polonizacija. Net ir Vilnios lenkų tarmėje gausu lietuviškų žodžių ar jų derinimo sakinyje pagal lietuvių kalbos gramatiką bei žodžių galūnes. „Sunku kalbėti apie lenkų persekiojimą Lietuvoje, kai jų ten nėra, o tėra tik neseniai sulenkinti lietuviai, ką dabar įrodė lenkų mokslininkas“, – rašoma brošiūroje (p. 14).

Knygelė baigiama (p. 16): „Gal kai kas iš sulenkintų lietuvių, dabar įtikintų lenkų mokslininkų žodžių, nustos būti priešiški nusiteikę prieš lietuvių tautos siekius, o galbūt ne vienas išsižadantis lietuviškumo „sugrišį ir tėvų prieglobstį.“

Procesas truko labai trumpai – vos kelias dienas. Vilniaus apygardos teismas, susipažinęs su viceprokuroro 1930 09 20 prašymu patvirtinti knygelės areštą, rugsėjo 23 d. nutarė: „Neįžvelgdami brošiūroje „Lenkai esame ar sulenkinti lietuviai?“ įpareigojančio Baudžiamojo kodekso numatytų nusikaltimo požymių, pagrįstų 1919 m. vasario 7 d. dekretu dėl laikinųjų spaudos taisyklių, Vilniaus miesto storastos brošiūrai uždėtą areštą panaikinti.“ B. Untulis nebuvo tardytas ir byla teisme jam nekelta, nes pagal Baudžiamojo proceso kodekso 246 str. trūko įrodymų. Brošiūras nutarta grąžinti miesto storastijai, kad ši jas perduotų B. Untuliui. Viceprokuroras tardymo protokola rugsėjo 27 d. atidavė Apygardos teismo prokurorui, kuris spalio 2 d. taip pat patvirtino bylos nutraukimą.

Paslaptingoji Skalva – nauji radiniai, saugomi Tilžės muziejuje

Darius KINIULIS, Tauragės krašto muziejaus muziejininkas

1 pav. Tilžės žemėlapis (1934)

2014 m. liepą Tauragės krašto muziejaus darbuotojai Vytautas Mažeika ir straipsnio autorius pažintiniais tikslais svečiavosi Tilžės muziejuje. Pastarasis išsikūręs gražioje, miestą reprezentuojančioje ir pėsčiųjų alėja verčiamoje gatvėje *Pobiedy*. Trisdešimt ketvirtu numeriu pažymėtas vokiškus laikus menantis namas – vos už kelių minučių kelio pėsčiomis nuo karalienės Luizės tilto.

Muziejus, kaip ir dera mūsų didžiajai kaimynei, turi ekspoziciją, pasakojančią pokario istoriją, kaip laimingi darbo žmonės kūrė naujus gyvenimus užgrobtame turtingame krašte. Tačiau greta – akys nudžiungia – dar didesnė ekspozicija, pasakojanti apie prarastąjį vokiškąjį lietuviškąjį laikotarpį. Viskas autentiška: gatvių pavadinimų lentelės, parduotuvių iškabos (pvz., batų „Salamander“), buitės, prabangos daiktai, knygos, nuotraukos ir žemėlapis. Didžiulis, per visą sieną pakabintas senosios Tilžės žemėlapis. Daugiau nei tik degalais ir cigaretėmis šiame mieste besidominčiam žmogui spaudžia širdį gausus lietuviškas palikimas, esantis mieste. Tiesa, reikia žinoti ko ir kur ieškoti. Tikrai neperdėsim teigdami, kad kas ketvirtas namas Tilžėje yra kuo nors svarbus Lietuvos kultūrai ir apskritai tam, kad mes šiandien vis dar kalbame lietuviškai.

Minėtame žemėlapyje (1 pav.) akis užkliūva ne tik už patvenktos Tilžės upės (rusiškai *Tylža*) ar Jokubynės parko, kur stovėjo lietuvių namelis – seniausias etnografinis muziejus vidurio Europoje, bet dėmesį patraukia ir Tilžės rytuose esantis priemiesčio rajonas – Tilžės Prūsai (*Tilsit Preussen*). Šiandien šio kvartalo centru eina *Timiryazeva* gatvė, vedanti tiesiai į Ragainę.

Pirmąkart priemiestis rašytiniuose šaltiniuose paminimas dar XVI a. Tik tuomet iki pat XVIII a. pab. jis vadinosi Senaisiais Prūsais (*Alt Preussen*). XVI a. jau buvo laikas, kai karai su Kryžiuočių ordinu nugrimzdo į praeitį, siena su Didžiąja Lietuva nusistovėjo, o nusiaubtus kraštus apgyveno žemaičiai, aukštaičiai, sūduviai, kurie ir suformavo lietuvininkų etninę grupę. Tačiau šalia šių naujakurių gyveno ir kita – daug mažesnė žmonių grupė – vietiniai prūsai, kurių protėviai buvo kilę iš daugybės skirtingų genčių. XVI a. prūsų kalba buvo

ištumta iš viešojo gyvenimo ir sparčiai nyko. Sembos pusiasalyje ir Karaliaučiuje greitai plito vokiečių kalba, pietuose – be vokiečių dar ir lenkų (didžioji dalis dabar ir priklauso Lenkijai), o rytinėje Prūsijos dalyje – Nadruvos ir Skalvos žemėse prūsų kalbą pakeitė lietuvių. Manoma, kad paskutiniai prūsiškai mokėję žmonės išmirė didžiojo maro metu XVIII a. pradžioje.

Tačiau kas buvo skalviai? Jie – lietuviai ar prūsai? Nors kalbinis palikimas liko tik asmenvardžiuose ir vietovardžiuose, laikomasi nuomonės, kad jie buvo patys lietuviškiausi prūsai, tarpinė grandis, kaip ir jotvingiai, galėję suprasti vakarų ir rytų baltų kalbas.

Grįžkime prie Senųjų Prūsų Tilžės priemiesčio. Vyresni žmonės atsimins, jog dar ir patys vadino iš Mažosios Lietuvos pabėgusius žmones prūsais, tačiau kadaise šio termino reikšmė buvo kiek kitokia. Kaip minėta, XVI a. atsikėlusieji naujakuriai, greitai sudarė lietuvininkų etninę grupę, skyrė save nuo vietinių skalvių, kurių, nors ir daug išžudyta, išstremta per karus, dar, matyt, koks tūkstantis gyveno Tilžės ir Ragainės apylinkėse. Tuometiniai žmonės, skirdami šiuos senuosius gyventojus, juos vadino prūsais, o jų gyvenamus priemiesčius – Tilžės Prūsais ir Ragainės Prūsais (*Ragnit Preussen*).

Lankantis Tilžės muziejuje mums buvo parodyti neseniai rasti, niekur dar neaprašyti skalvių bei jų priešininkų kryžiuočių papuošalai, darbo įrankiai ir ginklai. Archeologijos mokslui žinoma, kad Tilžės, Rambyno, Sereiklaukio, Ragainės apylinkėse yra daugiausia skalvių archeologijos paminklų – čia akivaizdžiai buvo Skalvos centras. Tačiau vis tiek idomu tai, kad mokslininkų pagal rašytinius šaltinius tirtas Tilžės Prūsų priemiestis, dabar jau ir archeologiškai įrodoma, yra skalvių gyventa vieta.

Turbūt teko girdėti apie statomą naują tiltą ir aplinkkelį, kuris apjuosia Tilžę iš rytų. Bet ar daug kas žino, kad aplinkkelis iš pagrindinio Tilžės–Ragainės kelio pasuka būtent prie Paskalvių (*Dubki*) kaimo.

Būtent šioje vietoje tiesiant naująjį kelią rasta bronzinių žirgų kamanų, diržams skirtų dekoratyvinių kniedžių, keturi žirgų

dekoratyviniai žvangučiai, diržo sagtis, keturios skardinės ir pasaginė segė, keraminis ar šiferinis verpstukas ir puodo šukė (2 pav.). Taip pat rastas geležinis plačiašmenis kirvis, arbaletos strėlės antgalis, trys peiliai, pjautuvai ir nenustatytos paskirties geležinės liekanos (3 pav.). Arbaletos strėlės antgalis ir plokštinės segės išduoda, jog tai neabejotinai pats vėlyviausias karų su Kryžiuočių ordinu laikotarpis, XIV–XV a. Tai yra itin reikšmingi radiniai, kadangi šio laikotarpio archeologinių vietovių Skalvoje itin mažai: Ližiuose ir tam pačiam Tilžės mieste prie Spitrės tvenkinio (*Splitter*; šiandien čia vakarinė miesto dalis, kuria eina pagrindinė Čialiaeva gatvė).

Tačiau tai dar ne viskas. Minėtoje Timiryazeva gatvėje, kuri eina per jau aptartą Tilžės Prūsų priemiestį, rasti du ploni bronziniai žiedai, vienas storasienis žiedas, pasaginė segė kanopiniais galais ir plokščia žiedinė segė su neįskaitomu įrašu (4 pav.). Pastaroji neįprasta Skalvai ir byloja jau apie krikščionišką kryžiuočių valdomą pasaulį. Archeologo Vlado Žulkaus teigimu, įrašai ant segių būna religinio pobūdžio – dažniausiai sutinkami „Ave Maria“ ar pan. Vakarų Europoje tokios segės gamintos dar nuo Romos laikų. Baltijos valstybėse randamos Ordino pilyse ir miestuose. Datuotos gali būti nuo XIII iki XVI a. Yra sutinkamos ir krikščioniškuose kapinynuose, paprastai XV–XVII a.

Dar keletas įspūdingų radinių mūsų dienas pasiekė iš Tilžės piliavietės. Pilis kadaise stovėjo Nemuno ir Tilžės santakoje vietoje užkariautos skalvių pilies ir vadinosi *Schlauner Haus*. Pastarosios liekanos matomos ir iš Lietuvos pusės, nuo tilto žvelgiant kairėn virš smėlėto skardžio. Čia rasti dar du žirgo papuošalai – bronziniai žvangučiai, žiedas platiškančiu viduriu, dviejų tekstilės gamybos įrankių – tikriausiai vašelių liekanos. Be šių skalvių kapinynams būdingų daiktų, muziejuje atsidūrė ir šiame regione šiaip jau neįprastų radinių. Vienas jų – ornamentuotas bronzinis maždaug 7 cm skersmens ir 0,5 cm storio apskritimas. Gali būti, jog tai stalo žaidimo žetonas. Bei to paties tipo, kaip ir minėta Timiryazeva gatvėje rasta plokščia žiedinė segė su įrašu (5 pav.). Tokios būdingos Lietuvos pajūriui, krikščionybę priėmusių kuršių kapams. Iš Tilžės priešpilio po 1553

4 pav. Radiniai iš Timiryazevo g.

5 pav. Radiniai iš Tilžės piliavietės

6 pav. Radiniai iš Vėderaitiškių k.

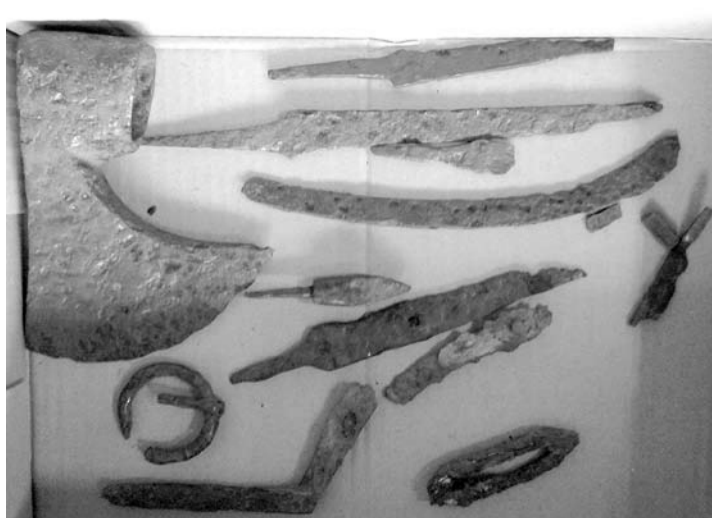
m. iškeldinti skalviai davė pradžią po 1945 m. išnykusiam Prūsėlių kaimui (*Prussellen*). Pastarojo vietą labai lengva atsekti. Jis buvo vos už 500 m į pietus nuo Šakininkų kaimo Pagėgių sav.

Vėderaitiškių (*Timofeevo*) kaime, kuris priklauso Lazdynų (*Krasnoznamenisk*) rajonui ir yra išsikūręs kairiajame Šešupės krante, rasta bronzinė žiedinė segė, pasaginė segė aguoniniais galais ir du žiedai (6 pav.). Tokie pat radiniai sutinkami netoliese, už 10 km kitame Nemuno krante esančiame Viešvilės kapinyne ir datuojami X–XI a.

Džiaugiamės bendradarbiaudami su Tilžės muziejumi, ten dirbančiais išsilavinusiais ir lietuvių kultūros palikimą vertinančiais žmonėmis. 2014 m. jame parengta paroda K. Donelaičiui atminti, vyko „Metų“ skaitymai, Tauragės ir Tilžės muziejai bendradarbiauja keisdami fotografijos parodomis. O ir miestai artėja – baigtas dviračių tako Tauragė–Tilžė pirmasis tiesimo etapas. Reikėtų akcentuoti, kad Tilžės muziejus buvo vienas iš karalienės Luizės paminklo Jokubynės parke atstatymo bei daugelio kitų gaivinamųjų prarastąjį miestą projektų iniciatorių. Geri pavyzdžiai užkrečia ir padeda bendrauti, tirti kultūros palikimą net ir apsiniaukusių politinių debesų fone.

2 pav. Radiniai prie naujojo tilto

3 pav. Radiniai prie naujojo tilto

Seimo nariai neišdrįso svarstyti antikonstitucinio vardu ir pavardžių įstatymo projekto

Birželio 30 d., Vilniuje, prie Seimo, Nepriklausomybės aikštėje valstybinės lietuvių kalbos gynėjai surengė mitingą „Šalin rankas nuo lietuvių kalbos ir nuo valstybės pamatų!“.

Mitingo dalyviai reikalavo, kad Seimas atmetų LSDP atstovų brukamą Vardų ir pavardžių projektą (XIIP-1653(2)), bei Civilinio kodekso įstatymo pataisas ir ragino palaikyti Valentino Stundžio bei grupės Seimo narių teikiamą Konstitucijai neprieštaraujantį projektą (XIIP-1675)“.

Nors Seime iš ryto vykusioje Seimo seniūnų seime nebuvo pasiūlyta birželio 30 d. Seimo darbotvarkę papildyti Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto svarstyti, tačiau prasidėjus rytiniam Seimo posėdžiui Liberalų sąjūdžio (LS) frakcijos narė Dalia Kuodytė tvirtinant posėdžio darbotvarkę frakcijos vardu paprašė, kad Vardų ir pavardžių įstatymo projektas būtų įtrauktas. LS frakcijos seniūnas Eligijus Masiulis patvirtino, kad šis prašymas yra teikiamas frakcijos vardu. Balsavimo metu daugumai Seimo narių susilaikius ir 29 balsavus prieš – klausimas į darbotvarkę įtrauktas nebuvo. Už klausimo įtraukimą į darbotvarkę balsavo 25 Seimo nariai: visi Lenkų rinkimų akcijos ir dauguma Liberalų sąjūdžio frakcijos narių, 4 – socialdemokratai ir vienas TS-LKD narys, du Mišriosios grupės nariai.

Mitinge pasisakė buvęs Seimo narys Gintaras Songaila, visuomenininkas Jonas Vaiškūnas, Nepriklausomybės Akto signataras Audrius Rudys, Sausio 13-osios brolijos pirmininkas Kaspars Genzbigelis, teisininkas prof. Alfonsas Vaišvila, kalbininkas prof. Vitas Labutis, žurnalistas Ričardas Čekutis, religijotyrininkas dr. Dainius Razauskas, Nepriklausomybės Akto signataras Algirdas Endriukaitis, Tautininkų sąjungos pirmininkas Julius Panka, filosofas dr. Krescencijus Stoškus, Vilniaus rajono tarybos narys Gintaras Karosas, publicistas Linas Medelis, kalbininkas dr. Kazimieras Garša.

Mitingas pritarė signatarės, rašytojos Vidmantės Jasukaitytės pasiūlymų kreiptis į Seimo pirmininkę, kad būtų sukurta speciali programa Seimo nariams lavinti. Mat netinkamų sprendimų Seime priėmimo priežastimi dažnai tampa Seimo narių humanitarinio ir kultūrinio išsilavinimo spragos.

Mitingo dalyviai priėmė kreipimąsi, adresuota Lietuvos Respublikos Prezidentei, Seimo pirmininkei ir Ministrui Pirmininkui. Kreipimesi reikalaujama, „kad Lietuvos Vy-

riausybė paaiškintų Lenkijos Respublikos Vyriausybei, kad Lietuva kaip ir kitos demokratinės valstybės, nepažeis savo Konstitucijos, įstatymų, sutarčių, teritorijos vientisumo ir nedalomumo, nenaikins seniausios gyvosios indoeuropiečių kultūros paveldo ir be referendumo neįves kitų valstybinių ar „vietinių kalbų“, nesiaurins savo valstybinės kalbos funkcijų, nekraipys tradicinių vietovardžių ir pavardžių, nekeis savo abėcėlės ir rašybos principų“.

Mitingo dalyviai vieningai pasisakė už Valstybinei lietuvių kalbos komisijos (VLKK) nutarimui neprieštaraujantį ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos nepažeidžiantį V. Stundžio ir kitų Seimo narių Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose projektą.

Socialdemokratų G. Kirkilo ir I. Šiaulienės Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas (XIIP-1653(2)) šių metų pavasario Seimo sesijoje buvo pradėtas svarstyti birželio 24 d. Šiuo projektu siekiama atverti galimybę oficialiuose Lietuvos dokumentuose Lietuvos Respublikos piliečių vardus ir pavardes rašyti ne lietuviškais rašmenimis. Tačiau šio projekto svarstymas buvo sustabdytas. Šio projekto svarstymą Seime sustabdė Seimo pirmininkė Loreta Graužinienė po TS-LKD frakcijos nario Valentino Stundžio pastabos, kad yra pažeidžiamas Seimo Statutas, nes su G. Kirkilo ir I. Šiaulienės projektu kartu nėra svarstomas jo ir grupės Seimo narių parengtas alternatyvus įstatymo projektas (XIIP-1675).

Tuomet Seimo Pirmininkė atsižvelgė į šią pastabą ir laikydamasi Seimo Statuto reikalavimų sustabdė klausimo svarstymą. Tą pačią dieną skubiai susirinke Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto (STTK) nariai alternatyvų V. Stundžio ir grupės Seimo narių įstatymo projektą (XIIP-1675), neprieštaraujantį VLKK išvadoms ir Lietuvos Konstitucijai, balsavimu atmetė, tikriausiai bijodami, kad jis ir toliau neužkirstų kelio G. Kirkilo ir I. Šiaulienės teikiamam antikonstituciniam projektui.

Alternatyvus projektas (XIIP-1675) siūlo piliečiui šalia asmenvardžių užrašo valstybine kalba ir teisę užrašyti kitomis kalbomis. Šis siūlymas atitinka jau daug metų veikiančią Latvijos asmenvardžių rašymo modelį, kuriam nei Lenkija, nei tarptautiniai teismai jokių priekaištų iki šiol neturėjo.

Mitingo rengėjai
Jono Vaiškūno nuotr.

Mažoji Lietuva

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2015 metais. Rugsėjis

1980 08 ar 06 01–03 pirmoji ev. liut. jaunimo stovykla **Kintuose**. Iš šios stovyklos kilo ilgiausiai gyvavusi Lietuvos evangeliškojo jaunimo stovykla, daugiau nei trisdešimt metų (iki 2012 m.) kiekvieną vasarą rengta Būtingėje.

1885 08 02 pašventinta dabartinė raudonų plytų **Juodkrantės** ev. liut. bažnyčia su bokštu, po Antrojo pasaulinio karo paversta sandėliu, muziejumi, 1989 m. atiduota katalikams, bet po poros metų sugrąžinta atsikūrusiai ev. liut. parapijai ir 1996 05 27 naujai pašventinta. 2008 10 19 dovanotų vargonų, atvežtų iš Dällikon–Dänikon ev. reformatų parapijos (Šveicarija), pristatymas bažnyčioje. Pirmoji medinė čia buvo pašventinta **1795 07 28**. Aptarnauja kun. Jonas Liorančas.

1905 08 02 Vilniuje gimė **Povilas Dilys**, ev. reformatų kunigas, generalinis superintendantas. 1930 10 12 Vilniuje išventintas diakonu, 1931 m. – kunigu, čia dirbo iki pasitraukimo į Vokietiją 1944 m. Nuo 1952 m. Čikagos lietuvių ev. reformatų kunigas, 1966 05 25 išrinktas išėjimo superintendantu (ord. 1967 06 25), 1993 09 25 – gen. superintendantu. Daugiau nei dešimt metų dirbo lietuvių ev. liuteronų Išganytojo parapijos Toronte (Kanada) klebonu (1982 04 06–1994 06 18).

Mirė **1995 07 24** Čikagoje (JAV).

1830 08 03 Tilžėje mirė **Frydrichas Gotlybas Hasenšteinas**, padėjęs L. Rėzai rengti Biblijos leidimą. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo.

Gimė 1786 04 29 Būdvičiuose (Ragainės aps.).

1890 08 05 Minjotuose (Natkiškių vls., Tilžės aps.) gimė **Jonas Aušra**, muitininkas, Mažosios Lietuvos lietuvių sąjūdžio veikėjas. Rašytojos Astridos Petraitytės senelis.

Mirė **1960 03 01** Klaipėdoje.

1825 08 06 Volitticke (Heiligenbeil aps., R. Prūsija) gimė **Liudvikas Pasargė**, teisininkas, rašytojas, nuo 1869 m. Įsruties mokytojas,

išvertęs į vokiečių k. ir išleidęs K. Donelaičio „Metus“ (1894 m.), pateikęs duomenų apie K. Donelaitį ir L. Rėzą.

Mirė 1912 08 19 Lindenfelse (Vokietija).

1910 08 06 Rūsiuose (Raušiuose, Naujujų Kuršių vls., Žuvinių (Fischauseno) aps.) [Patikslinta mirimo vieta] mirė **Johanas Vilhelmas Haidekas** (Johannes Wilhelm Heydeck), Mažosios Lietuvos dailininkas, archeologas, nutapė „Karalienės Luizės kelionė per Kuršių neriją 1807 žiemą“ ir kt.

Gimė **1835 07 02** Sakūčiuose (Kiškių vls., Šilokarčemos aps.).

1890 08 09 Rubukuose (Gaidelių vls., Šilokarčemos aps.) gimė **Evaldas Mikelis Svaras** (Ewald Michael Swars), mokytojas, rašytojas, rašęs vokiečių k. romanus ir apsakymus apie gimtąjį kraštą.

Mirė 1962 11 13 Frankfurte prie Maino (Hesenio žemė, Vokietija).

Mirė **1915 08 17** Tilžėje mirė **Otas Hugo Richardas Prelvicas** (Prellwitz), kunigas, vertėjas.

Gimė 1836 m. Šakūnuose (Šilokarčemos aps., vėliau Pakalnės aps.).

1995 08 18–25 Nidoje, „Jūratės“ poilsio namuose, surengtas pirmasis Lietuvos ev. liuteronų bažnyčios parapijose veikiančių diakoninių organizacijų „Sandora“ bendras susitikimas, dalyvaujant rėmėjams iš Vokietijos D. Christiansenui ir H. Kampovskui, siekiant minėtas tarnybas suvienyti į bendrą organizaciją. 2008 m. gruodį buvo įkurta LELB VŠĮ „Liuteronų diakonija“ (direktorius kun. Mindaugas Kairys).

1925 08 19 Pirmoji pasaulio Bažnyčių konferencija Stokholme (Švedija), suorganizuota Upsalos arkivyskupo Söderblomo, kurioje dalyvavo ir Lietuvos ev. liuteronų bažnyčios delegacija, vadovaujama kun. V. Gaigalaičio.

1895 08 20 pašventinta **Biržų** ev. liut. bažnyčia, pastatyta 1853 m. (250 sėdimų vietų). Pirmoji buvo pastatyta 1636 11 23 (sudegė 1667 03 30). Per Antrąjį pasaulinį karą 1944 m. dėl gaisro netekusi stogo bažnyčia nugriauta 1961 03 29–30. Klebonija pastatyta **1865 m.** ir išsilaukė iki Antrojo pasaulinio karo. Parapija veikė visą sovietinės okupacijos laikotarpį, pamaldos laikytos parapijiečių namuose, o taip pat ev. reformatų bažnyčioje. Nuo 1993 m. negausi bendruomenė meldžiasi bažnyčiai 1995 m. pritaikytame istoriniame parapijos pastate (Kilučių g. 5). 2013 09 29 šie maldos namai po rekonstrukcijos naujai pašventinti. Ateityje planuojama atstatyti istorinę bažnyčią miesto centre. Aptarnauja kun. Juozas Mišeikis.

1995 08 20 pirmosios **Vištyčio** ev. liut. pamaldos atgautoje bažnyčioje (sovietmečiu buvo traktorių dirbtuvės, sandėlis). 1844 m. pastatyta akmeninė bažnyčia. Bažnyčios bokštas su kryžiumi ir vėjarodžiu pastatytas tik 1917 m. Parapija įkurta 1842 m., vėl įregistruota 1993 04 16, o 1994 07 08 sugrąžintas bažnyčios pastatas. Naujai pašventinta atstatyta bažnyčia 1998 08 30. Aptarnauja kun. Vaidas Klesevičius.

2010 08 22 pašventintos (vysk. M. Sabutis, kun. R. Dokšas ir kun. V. Kelertas) naujos Vilniaus ev. liut. **kapinės** Žirnių g. (šalia Liepynės kapinių). Senosios įsteigtos 1809 m. ant Tauro kalno sovietmečiu uždarytos (1958 m.), 1974 m. galutinai sunaikintos.

1970 08 23 II pokarinis visuotinis LELB Sinodas Tauragėje. Bažnyčios senjoru ir Konsistorijos pirmininku išrinktas kun. **Jonas Kalvanas**, Vilius Burkevičius tampa Garbės Senjoru.

1975 08 26 Tauragėje gimė dabartinis LELB vyskupas (2004 04 24 išrinktas, 06 19 konsekruotas), Vilniaus ev. liuteronų parapijos klebonas (išrinktas 1998 12 05) **Mindaugas Sabutis**;

įvestas diakono tarnystei 1996 01 06 Jurbarke, o 06 09 ten pat išventintas kunigu diak., o 1998 07 04 Skirsnemunėje – kunigu. Iki 1999 m. tarnavo Jurbarko, Skirsnemunės, Smalininkų ir Vilkyškių parapijose. Nuo 2000 m. – LELB Konsistorijos narys. 2001 m. vasarį deleguojamas LELB atstovu Lietuvos Biblijos draugijos direktorių taryboje (2005 m. išrenkamas Draugijos viceprezidentu). LELB Jaunimo centro valdybos pirmininkas (2001 12 08–2004 07 ??). 2009 05 22 suteikiamas Konkordijos teologijos seminarijos (Ft. Wayne, JAV) garbės dr. laipsnis. Nuo 2011 m. rudens yra ir Savarankiškosios evangelikų liuteronų bažnyčios Baltarusijos Respublikoje dvasinis vadovas.

1950 08 27 Vanaguose sakytojas **Jurgis Sprogis** (g. 1902 03 21 Kuršlaukiuose (Dovilų vls., Klaipėdos aps.)) išventintas kun. diakonu, aptarnavo Vanagų, Saugų, Plių, Kintų ir kt. ev. liut. parapijas.

Mirė **1967 08 31** Dvyliuose (Agluonėnų apyl., Klaipėdos raj.).

1840 08 30 Karaliaučiuje mirė **Martynas Liudvikas (Gediminas) Rėza**, kritikas, folkloristas, vertėjas, poetas, kunigas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, vėliau jame profesoriavo. Paskelbė K. Donelaičio kūrybą, išleido Ezopo pasakėčių vertimų, lietuvių liaudies dainas, vokiškų eilėraščių, naujai suredaguota Bibliją (1816 ir 1824 m.).

Gimė **1776 01 06** Karvaičiuose (Kuršių nerijoje).

1670 08 31 Gumbinėje gimė **Abraomas Dovydas Liuneburgas**, giesmių eiluotojas, Biblijos vertėjas, mokytojas, Kintų, o vėliau Klaipėdos kunigas. Studijavo Karaliaučiaus universitete.

Mirė 1743 12 ?? Klaipėdoje.

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Nr. 4 (4)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. liepa

Karaliaučiaus kraštas

Svetingoje Rytų Lietuvoje

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Uljanovo (Kraupiško) vidurinės mokyklos mokytoja

Pasibaigus mokslo metams Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas sukviėčia šiame krašte dirbančius lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojus, lietuviškų ansamblių vadovus į tradicinį vasaros metodinį seminarą, šiemet jis jau devintas. Kasmet seminarai rengiami vis kitame Lietuvos rajone, todėl galime plačiau susipažinti su atskirais rajonais. Mūsų seminaruose dalyvauja Baltijos I. Kanto universiteto rusų ir slavų katedros vedėja Natalija Lichina, Kaliningrado (Karaliaučiaus) Švietimo plėtotes instituto metodistės Marija Sašenko ir Elena Gruckaja, Kaliningrado fotostudijos fotografė Elena Blitova.

Visi seminaro dalyviai susirinko Panemunėje, iš kur vaizdingais panemuniiais vykome į Rytų Lietuvą. Kelionės metu asociacijos pirmininkas A. Bartnikas pasidalino išpūdziais iš seminaro Nidoje, kur dalyvavo mokytojai iš 13 šalių. Buvo aptarta šiuolaikinio švietimo, mokinių žinių vertinimo problemos, mokytojų statusas.

Atvykome į Anykščių rajono Niūronių kaimą. Tai rašytojo Jono Biliūno tėviškė, kur yra Jono Biliūno muziejus. Mus pasitiko ir visas tris seminaro dienas lydėjo Utenos švietimo centro direktorė Vitalija Bujanauskienė, ji pasakojo apie lankomus objektus.

Senovinėje aukštaitiškoje Legų sodyboje pamatėme duonkepę krosnį, klausėmės muziejaus darbuotojos pasakojimo apie duonos kelią nuo rugio daigo iki duonos riekelės ant mūsų stalo. Iš edukacinės programos „Duonelė kasdieninė“ sužinojome ir pamatėme, kaip kepama duona. Ją galima kepti ant klevų, ajerų, kopūstų, krienių, varnalėšų lapų, ližė (mentė duonai šauti) reikia pabarsyti miltais, prieš šaunant į krosnį ją stipriai truktelėti. Duona – tai gyvas daiktas, todėl su ja reikia pagarbiai elgtis.

Kol kepė duonelę, susipažinome su kitais muziejais. Lankėmės Arklio muziejuje, kuris toks vienintelis Pabaltijyje. Jis įkurtas 1978 m. Muziejuje eksponuojami rakandai, reikalingi darbui su arkliais, kinkomojo transporto rūšys, kalvio įrankiai. Lankėmės senovinėje kalvėje, apžiūrėjome medinių drožinių kolekciją, pamatėme audimo stakles, klausėmės pasakojimo apie audeklus ir jiems naudojamus siūlus.

Kai iškepė duonelę, svetingi muziejaus šeimininkai pakvietė prie stalo. Patalpoje buvo šilta ir jauku nuo krosnies ir duonelės kvapo, vietoje grindų – plūktinė asla. Ant stalo – to krašto valgiai: keptos bulvės, sūdytas naminis sviestas, lašinukai, šoninė, naminė dešra, keptos dešrelės su troškintais kopūstais, kaimiškas sūris su medumi.

Kelionės metu klausėmės paskaitos „Anykščių ir Utenos krašto rašytojai“. Apie juos pasakojo mokytojas ekspertas Stepas Eitminavičius. Šio krašto žemė, graži gamta išaugino daug rašytojų ir poetų. Anykščiuose gimė poetas kalbininkas vyskupas Antanas Baranauskas, prozininkas dramaturgas Antanas Vienuolis Žukauskas, rašytojas Jonas Biliūnas, poetė prozininkė Bronė Buivydaitė, poetas Antanas Drilinga, poetas dramaturgas Kazys Inčiūra, prozininkas Gediminas Isokas, prozininkas vertėjas Pulgis Andriūšis.

Utenos žemė padovanojo Lietuvai poetą, literatūros kritiką Antaną Masionį, poetus Antaną Miškinį, Antaną Raščių, Alfonsą Nyką Niliūną, prozininką dramaturgą Saulių Šaltenį, prozininką Praną Treinį, poetą ir prozininką Teofilį Tilvytį. Daug sužinojome apie šių rašytojų kūrybą ir gyvenimą.

Atvykome į mūsų nakvynės vietą Sudeikių seniūnijos Bikuškio kaime prie vaizdingo Alaušo ežero. Norint apeiti aplink ežerą tektų nueiti 22 kilometrus. Tai poilsio ir renginių centras „Alaušo slėnis“, įvertintas 5 gandrais. Prie „Alaušo slėnio“ matėme besiganančius danielius ir tauriuosius elnius. Antrąją seminaro dieną vykome į Antano ir Motiejaus Miškinų literatūrinę-etnografinę

sodybą Juknėnų kaime, kur dalyvavome pamokoje „Kaip mokėsi mūsų senoliai“. Tai XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos kaimo pradinė mokykla. Mus pasitiko ponija Rimanta, apsirengusi Rytų Aukštaitijos regiono nacionaliniu kostiumu. Dalyvavome pamokoje, kuri buvo vedama aukštaičių tarme. Apsivėmė nagingėmis, tai iš odos surauktas apavas su ilgais apyvarais. Susėdome klasėje prie senovinių suolų. Kampe paberta žirnių, ant kurių klupdydavo nepaklusnius mokinius. Mokytoja turėjo ilgą botagą ir liniuotę, kuriais drausmindavo prasižengusius. Prieš pamoką sukalbėjome maldele „Gerasis Dieve“, persižegnojome. Ant suolo padėtos medinės skrynutės, kuriose mokinio reikmenys: žasies plunksna, sąsiuvinis, akmeninė lentelė, ant kurios rašydavo kreida. Kiekvienam padėtas juodo rašalo buteliukas. Turėjome atlikti tris užduotis: rašyti žasies plunksna sąsiuvinyje ir ant akmeninės lentelės, skaityti ir iminti mįsles. Skaitėme tekstą, kuris parašytas vadinamąja „graždanka“: lietuviški žodžiai rusiškomis raidėmis. Pamoką baigėme maldele. Tokia buvo daraktorinė kaimo mokykla spaudos draudimo metais.

Apžiūrėję kitas mokyklos patalpas susipažinome su Antano ir Motiejaus Miškinų gyvenimu ir kūryba. Visų trijų brolių Miškinų likimas susiklostė tragiškai. Antanas – poetas, išleides dešimt poezijos knygų, parašęs poemų, žinomas kaip vertėjas, mokytojavęs, dirbęs radijuje, iškentęs sunkią tremtinio dalį, mokėjęs pakelti kitų tremtinių dvasią. Vyresnysis brolis Motiejus – literatūros tyrinėtojas, vertėjas, dirbo Švietimo ministerijoje, dėstė Vilniaus universitete. Trečiasis brolis Vincas, policijos nuovados viršininkas, pasitraukė į Kanadą.

Važiuojant į Uteną apie Rytų Aukštaitijos sostinę mums pasakojo ponija Vitalija. Utenoje mus priėmė savivaldybės meras Alvydas Katinas ir Švietimo, sporto ir jaunimo reikalų skyriaus vedėjas Romualdas Kraulišas.

Asociacijos pirmininkas A. Bartnikas papasakojo apie lietuvišką švietimą Karaliaučiaus krašte (Kaliningrado srityje), kur 33-ose mokymo įstaigose beveik tūkstantis moksleivių lanko lietuvių kalbos ir etnokultūros ar muzikos fakultatyvą. Juos moko 23 pedagogai. Veikia 5 lietuviški ansambliai, kurie dalyvauja dainų šventėse Vilniuje. Lietuvių kalba dėstoma ir Kaliningrado I. Kanto Baltijos universitete, lietuvių kalbos specializacija yra Černiachovsko (Isruties) pedagoginiame institute.

Utenoje nuvykome prie muzikinių fontanų, klausėmės muzikos ir grožėjomės fontanais.

Iš Utenos vykome į Molėtų rajono Čiulėnų seniūnijos Kulionių kaimą, kur yra Lietuvos etnokosmologijos muziejus, pirmas ir vienintelis pasaulyje. Muziejaus darbuotojai renka, kaupia, saugo ir eksponuoja informaciją apie žmogaus ryšį su kosminiu pasauliu. Gidas nuosekliai papasakojo apie muziejaus eksponatus, dangų, kosmosą, visatą, etnokosmologiją, aiškino kosminio pasaulio sąvoką. Dalyvavome muziejaus dieninėje programoje „Etnokosmologija – tai ryšiai su kosminiu pasauliu“ ir ekskursijoje Kalendorinis akmenų ratas „Lietuvos saulė“.

Išgirdome pasakojimą apie muziejaus įkūrimą, kai XX a. Septintajame dešimtmetyje pradėta ieškoti vietos naujai Lietuvos astronomijos observatorijai. Tada gimė etnokosmologijos idėja, kurios autoriai dr. Gunaras Kakaras ir dr. Libertas Klimka – 1969 m. prasidėjo muziejaus statybos. Ieškota lietuvių tautos sąsajų su dangumi, Saule, Mėnuliu ir žvaigždėmis. 1990 m. ant atskiros kalvos iškilo muziejus. Grožėjomės apylinkės panorama, gražia muziejaus aplinka, įvairaus dydžio simbolinę prasmę turinčiais akmenimis. Muziejus – tai vieta, kur, kaip rašoma, „Iš čia į žvaigždes Žemės rūpesčiai veda“.

Ekskursijos po literatūrinę Uteną metu mokytojas ekspertas Stepas Eitminavičius

Juknėnų kaime prie Antano ir Motiejaus Miškinų literatūrinės-etnografinės sodybos

Utenos rajono savivaldybėje

Etnokosmologijos muziejus

papasakojo apie lietuvių kalbos pamokų įvairovę, dalijosi turtinga darbo patirtimi.

Vakare atvykome į Utenos dailės mokyklą, kuri įkurta senajame pašte. Tai seniausias pastatas mieste. Sienas puošia 36-osios dailės mokyklos absolventų laidos darbai. Šis pašto kompleksas statytas 1830–1835 m., tai trakto Sankt Peterburgas–Varšuva vidurys. Stotyje buvo keičiami arkliai, įrengti poilsio kambariai keliaujantiems ir laukiantiems karietų. Joje lankėsi caras Nikolajus su sūniumi Aleksandru, Antanas Baranauskas ir kiti žymūs žmonės. Apžiūrėjome autentiškai atkurtą dilyžaną.

Dailės mokykloje susitikome su Utenos mokytojais, klausėmės darželio pedagogų etnografinio ansamblio dainų, kurios buvo atliekamos ir tarmiškai, stebėjome šokius, ratelius ir patys dalyvavome.

Į seminarą atvyko Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos specialistės Marytė Speičienė ir Rūta Ramanauskienė, aptarti aktualūs darbiniai klausimai. Visiems dalyviams įteikti Utenos švietimo centro akreditacijos pažymėjimai už dalyvavimą seminare „Mokomųjų dalykų integracijos galimybės, panaudojant netradicines erdves“.

Tėviškės aušra

Nr. 4 (4)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. liepa

Jaunųjų šaulių stovykla Marijampolyje

Tomas BAGDANAČIUS, Šalčininkų šaulių 11-osios kuopos būrio vadas

Šių metų birželio 29–liepos 5 d. Marijampolyje (Vilniaus r.) įsikūrė Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės jaunųjų šaulių poilsinė stovykla, pritraukusi ne tik jaunuosius šaulius, veiklų jaunimą, bet ir mažiausius Lietuvos piliečius.

Atvykimas – didžiausias galvos skausmas, tačiau maloniausia dalis visų stovyklų dienotvarkėse. Jaunieji šauliai ir kiti stovyklautojai sugūžėjo iš visos Pietryčių Lietuvos su didžiulėmis ne vieną kilogramą sveriančiomis kuprinėmis.

Būstine tapo Marijampolio Meilės Lukšienės gimnazija, kurios vidinis kiemas nuo pat pirmosios dienos buvo paverstas didžiuliu palapinių miesteliu.

Pirmoji diena visada turi didelę reikšmę, nes, kaip sakoma: „Gera pradžia – pusė darbo!“ Todėl padedant vadovams ir instruktoriams buvo nustatytos ir sukurtos vidaus tvarkos taisyklės, stovyklautojai padalinti į keturis būrius.

Antrosios dienos rytas prasidėjo nuo rytinės mankštos, pripažinkime tiesą, buvo sunku pramerkti akeles, tačiau rytinio patikrinimo-iškilmingos atidarymo ceremonijos metu, jau nebuvo likę nei vieno snaudžiančio. Garbingi svečiai, režę savo ugingas kalbas, įkvėpė jaunuosius šaulius, kiekvieną privertė pasijauti šios stovyklos dalimi, būti Broliu ir Seserimi kiekvienam čia esančiam.

Pasibaigus oficialumams galima buvo ir atsipalaiduoti. Skirtingos asmenybės atsipalaiduoja skirtingais būdais, todėl vieni galėjo pasirinkti maudynes ežere, o kiti kiek aktyvesnį laiko praleidimo būdą – šratasvydį.

Stovyklos metu buvo skatinama tokia veikla, kuri suburtų visus kartu, todėl pasijuokti ir teigiamai nusiteikti visai likusiai savaitei leido „Geriausio anekdotų konkursas“. Nepaisant keleto girtuoklių šūksnių „fašistai“ ir dar keleto nepadorių replikų prie

netoliese esančio daugiabučio antradienio vėlyvą vakarą, viskas klostėsi puikiai.

Trečia stovyklos diena buvo kone įsimintiniausia. Šią dieną stovyklautojams organizuota išvyka į Kauną. Laikinojoje sostinėje jaunieji šauliai ir jų vadovai aplankė Vytauto Didžiojo karo muziejų, Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) štabą, Lietuvos kariuomenės Kauno igulos karininkų ramovę ir pagerbė žuvusiuosius už Lietuvos laisvę prie Amžinosios ugnies. Pakeliui į stovyklą apsilankė prie Kauno marių, kur pietaudami galėjo pasigrožėti vaizdais.

Stovyklautojai turėjo galimybę pakeliauti ne tik autobusu, bet ir pėsčiomis – 10 km žygis po Marijampolio apylinkes. Gražiam gamtos kampelyje miško viduryje buvo žaidžiama, dainuojamos patriotinės dainos ir prie laužų kepamos dešrelės. Geros nuotaikos ir gerų emocijų tądien netrūko.

Po aktyvių pirmųjų stovyklos dienų, reikia laiko ir truputį apsišviesti.

Tą dieną jaunieji šauliai sužinojo daugiau apie aplinkos taršą ir aplinkosaugą, išgirdo daug naudingos informacijos iš ekologų, žaidė pažintinius žaidimus. Vėliau stovyklautojai ėjo maudytis į netoliese esantį ežerą.

Vakare Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP) ats. vyr. lt. dr. Vidmantas Kuprevičius ir šaulys Tomas Bagdanavičius skaitė pilietiškumo paskaitą apie piliečių veiksmus karinio konflikto arba stichinės nelaimės atveju. Jaunieji šauliai įdėmiai klausėsi, daug klausinėjo, vartė pažintines knygas ir daug diskutavo tarpusavyje.

Jaunieji šauliai Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje

Penkta stovyklos diena buvo pati sportiškiausia. Visą dieną truko sporto turnyras, kuris subūrė visus tinklinio ir krepšinio mėgėjus. Tądien taip pat stovyklą aplankė LŠS vadas ats. plk. lt. Liudas Gumbinas ir buvęs švietimo ir mokslo ministras, LR Seimo narys Gintautas Steponavičius. Buvęs ministras su jaunimu kalbėjosi pačiomis aktualiausiomis temomis. Aktyviausiai diskusijoje dalyvavę stovyklautojai buvo apdovanoti suvenyrais.

Priešpaskutinę dieną buvo suorganizuotas būrių rikiuotės konkursas, kliūčių ruožas

ir vaidinimas pagal pačių jaunųjų šaulių sugalvotą scenarijų. Vakare iki pat vidurnakčio stovyklautojai (prižiūrimi vadovų) linksminosi „diskotekoje“.

Paskutinę stovyklos dieną buvo išardytas palapinių miestelis, sutvarkyta teritorija bei gimnazijos vidus. Iškilmingose pabaigtuvėse buvo apdovanoti labiausiai stovykloje pasižymėję jaunieji šauliai ir, ašaroms spindint akyse, buvo nuleistos vėliavos.

Taigi, šioje stovykloje buvo visko, niekada nesugebėsime atkurti visų tų emocijų ir užsidegimo, tačiau juk tai ir žavi.

Dieninė vasaros stovykla „Mano gimtinė ir aš“ pakvietė stovyklautojus keliauti gimtinės takais

Giedrė ŠIRINSKIENĖ, Lentvario Motiejaus Šimelionio gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui

Vos prasidėjus vasarai Lentvario Motiejaus Šimelionio gimnazijoje kaip ir kasmet buvo organizuota dieninė vaikų vasaros stovykla „Mano gimtinė ir aš“, pagal vaikų socializacijos programą vykdomą įvairias pažintines, pramogines, prevencines bei lavinamąsias veiklas. Gimnazijos direktorius Jonas Kietavičius pakvietė mokinius pradėti atostogauti bei kartu geriau pažinti savo gimtinę.

Vaikų socializacijos programa „Mano gimtinė ir aš“ – tai tęstinė programa, vykdoma nuo 2011 m. Nuo 2014 m. vykdamas vaikų socializacijos programą bendradarbiaujama su Trakų Vytauto Didžiojo gimnazija, organizuojami bendri renginiai stovyklaujantiems mokiniams. Šiemet dviejų didžiausių rajono gimnazijų stovyklautojai susitiko ir draugiškai dalyvavo „Protmūšyje“, bendravo su Trakų rajono policijos komisariato pareigūnais. Kiek vėliau stovyklautojai lankėsi Užutrakio parke, grožėjosi restauruotais dvaro rūmais, klausėsi mokytojų pasakojamų istorijų apie šią vietovę. Vykdamas programos veiklas akcentuojama gimtojo krašto ir gimnazijos istorijos svarba, daug dėmesio skiriama programos dalyvių kūrybiškumo bei pilietiškumo ugdymui, sveikatinimo, prevenciniams bei sportiniams užsiėmimams. Šių metų programos potėmė – „Gimtinės takais“. Igyvendinant šią programą siekiama suteikti galimybę socialiai remtiniams vaikams geriau pažinti savo gimtinę, plėsti akiratį, kūrybingai praleisti laisvalaikį. Savo krašto pažinimas ugdo pilietiškumą ir skatina mylėti bei gerbti gimtinę. Programos turinį sudarė gimtojo miesto bei apylinkių istorinių, kultūrinių bei gamtinių vietų lankymas, tiriamieji, kūrybiniai, savęs pažinimo darbai, sportiniai bei sveikatinimo užsiėmimai. Pasirinkti darbo metodai plėtė ugdytinių akiratį, ugdė mąstymą, skatino kūrybiškumą bei aktyvų laisvalaikio leidimo būdą. Geroji praėjusių metų patirtis pasiteisino, tęstinė, vis naujų atspalvių įgaunanti vaikų socializacijos programa bei aktyvūs

ugdymo metodai sudomina jaunimą bei suteikia galimybę drauge su bendraamžiais geriau pažinti savo tėviškę.

Stovyklos metu mokiniai keliavo po Varnikų botaninį-zoologinį draustinį. Čia ne tik surengė dienos žygį, bet ir aktyviai domėjosi draustinyje augančiais augalais bei besiveisiančiais gyvūnais. Kai kuriems vaikams tai buvo pirmą kartą pažintis su retesniais augalais. Grįžę į gimnaziją stovyklautojai drauge su dienos vadovėmis sukūrė gražų iliustruotą žemėlapi, kurį simboliškai pavadino „Gimtinės takais“, visiems buvo smagu pažymėti žemėlapyje aplankytą įsidėmėtą vietą ar pati save ekskursijos metu. Stovyklautojai keliavo ir po Aukštadvario nacionalinį parką, domėjosi šių vietovių istorija, legendomis bei savybėmis, termokarstinėmis daubomis ir jų atsiradimu. Vaikai drauge su mokytojais aplankė Kartuvų kalną, stabtelėjo Turgaus aikštėje bei prie Dominikonų vienuolyno, apžiūrėjo Velnio duobę bei klausėsi padavimų bei istorinių pasakojimų apie šias vietas. Mokiniai turėjo galimybę pakeliauti ir Strėvos igriuvos pažintiniu taku, pasigrožėti puikiu gamtovaizdžiu ir, kaip pasakė vienas stovyklautoju, suprasti, kad gimtinė tikrai graži.

Vaikų socializacijos programos partnerė Lentvario miesto bibliotekos vedėja Kristina Mečkovska su bibliotekininke Rūta Minkevičiene organizavo mokiniams interaktyvią kelionę po gražiausias Lietuvos vietas „Neregėta Lietuva“. Šitaip keliaudami, ieškodami informacijos bei rungtyniaudami tarpusavyje stovyklautojai į kelionę-viktoriną įtraukė ir savo mokytojas, kurios mielai talkino komandoms. Vaikų socializacijos programos dalyviai noriai dalyvavo etnografinių regionų metams skirtuose praktiniuose užsiėmimuose „Pažinkime senuosius lietuvių amatus“. Pabendravę su keramike Gražina Jurgelevičiute mokiniai noriai lipdė ne tik iš molio, bet savo darbeliams naudojo ir modeliną, darbelius dažė, gražino ir parnešė

Stovyklautojai domisi Lietuvos kraštovaizdžių nuotraukomis

dovanų tėveliams. Gimtinės takai nuvedė stovyklaujančius vaikus ir tremties keliais. Minėdami Gedulo ir vilties dieną birželio 11 d. mokiniai dalyvavo susitikime su Lentvario miesto gyventojais, buvusiais tremtiniais, skaitė eiles iš Lentvario gyvenusio tremtinio Stasio Kuodzevičiaus knygos „Priimk, Tėvyne, mano kuklią auką“.

Stovykloje dirbę mokytojai organizavo vaikams saviraiškos valandėles, sportinius, lavinamuosius bei pramoginius užsiėmimus. Ypač stovyklautojams patiko sporto ir sveikatingumo diena, kurios metu vyko įvairių sporto rūšių varžybos, mokytojai kartu su mokiniais sportavo, kalbėjo apie sveikatą ir dalijosi sveikos gyvensenos patirtimi. Pasibaigus varžyboms, didysis prizas visiems stovyklautojams – nepamirštama išvyka į batutų centrą. Romantiškai nutaikė vaikus išvyka pėsčiomis į Lentvario parką. Mokytojų pasakojamos legendos, apleisti grafo Tiškevi-

čiaus rūmai ir kėlė liūdesį, ir viską apgaubė paslaptimi. Viktorina „Gimtinės takais“ ir geografinės užduotys tuoj visus gražino į dabartį, o gauti prizai ne tik primins laimėjimo ir pažinimo džiaugsmą, bet ir gerą nuotaiką bei šiltą stovyklos atmosferą.

Už galimybę linksmai stovyklauti bei geriau pažinti savo gimtinę norėtume padėkoti šią programą finansavusiai Trakų rajono savivaldybei bei Lentvario miesto bibliotekos vedėjai Kristinai Mečkovskai, sutikusiai tapti programos partnere, bibliotekininkei Rūtai Minkevičienei, kaskart su šypsena sutikusiai stovyklautojus ir organizavusiai pažintinę bei kultūrinę veiklą. Už kiekvieną dieną, tapusią maža švente, esame dėkingi dieninėje vasaros stovykloje nuoširdžiai bei kūrybingai dirbusiems gimnazijos mokytojams, dovanojusiems vaikams poilsį ir žinias. Ne viena sustabdyta akimirka išliko ne tik fotografijose, bet ir kiekvieno programos dalyvio atmintyje.

Lietuvą kūrusios ir tebekuriančios asmenybės: apie ką lituanistai ir istorikai šnekėjosi su XVI amžiaus protėviais

Lituanistų ir istorikų forumas „Lietuvą kūrusios ir tebekuriančios asmenybės, XIV a. Lietuvos politikai ir rašytojai: jų kūryba ir idėjos šiandien“ Burbiškių dvare (Radviliškio r.). Straipsnis parengtas remiantis forumo dalyvių pranešimais

Gegužės 15–16 d. Radviliškio rajone, Burbiškių dvare, dar nenužydėjus tulpėms, įvyko lituanistų ir istorikų forumas „Lietuvą kūrusios ir tebekuriančios asmenybės, XIV a. Lietuvos politikai ir rašytojai: jų kūryba ir idėjos šiandien“. Forumo pranešėjai atspirties tašku pasirinko XVI a. ir aptarė to meto iškilias asmenybes, ypatingas dėmesys skirtas Mikalojui Radvilai Juodajam. Pirmąją paskaitą apie XVI a. II pusės Lietuvos modernizatorius skaitė forumo programos sudarytoja habil. dr. Ingė Lukšaitė, vėliau išgirdome dr. Dariaus Kuolio paskaitą „Kad galėtume šnekučiuotis su protėviais“. Kiti pirmosios dienos pranešėjai aptarė lotyniškąją Lietuvos Renesanso literatūrą (habil. dr. E. Ulčinaitė), Lietuvos lotyniškosios kultūros svarbą (dr. D. Narbutienė), Stepono Batoro vaidmenį šalies istorijoje ir kultūroje (habil. dr. D. Pociūtė-Abukevičienė). Po pranešimų įvyko simpoziumas, kurio metu mokytojai ekspertai diskutavo, kurias Lietuvos istorines asmenybes išskirti, apie kurias nutylėti, kaip pateikti ir sudaryti atsvarą popkultūros/holivudinių asmenybių įtakai mokykloje. Vakaro pabaigoje forumo dalyvius praturtino „Knygos teatro“ spektaklis „Prabangos“ pagal J. Savickio novelę.

Antrąją dieną aptartos XVI a. LDK asmenybių idėjos ir patirtys (habil. dr. Jūratė Kiaupienė), kanoninis Jono Radvano literatūros kūrinys „Radviliada“ (dr. S. Narbutas), LDK istorijos aspektų aktualumas mokykloje (dr. Z. Kiaupa). Po pranešimų vyko A. Matelio filmo „Radviliada“ peržiūra ir aptarimas. Peržiūrėtos dvi dalys – apie Mikalojų Radvilą Rudą, Ulos mūšio laimėtoją 1564 m., ir Mikalojų Radvilą Juodą, plataus spektro LDK politinį veikėją, Reformacijos platintoją ir globėją.

Po forumo dalyviai apžiūrėjo Burbiškio dvarą ir parką, kasmet per 40 tūkst. lankytojų sutraukiančias tulpių lysves, o pakeliui namo aplankė Minaičių bunkerį, kuriame slapstėsi Lietuvos partizanų vadai. Apie jų gyvenimą pasakojo Julija Petrėtienė-Mikniūtė, išlikusi ir savo tėvų namuose tebegyvenanti liudininkė. Minaičių bunkerį buvo pasirašyta Laisvės kovos sąjūdžio deklaracija. Buvo aplankyta ir pirmoji vadavietė – šiuo metu neprižiūrima Sąjū sodyba. Paskutinis kelionės sustojimas – Rūtos Staliliūnaitės, ikūnijusios Barborą Radvilaitę filme „Barbora Radvilaitė“ kapas, saugantis aktorės urną su pelenais.

Burbiškių dvaro istorija

Kultūros istorijos muziejaus direktorius Egidijus Prascevičius trumpai pristatė Burbiškių dvarą. Pasveikinęs forumo dalyvius, E. Prascevičius paminėjo, kad labai prasminga kalbėti apie XVI a., Lietuvos augimo ir pakilimo amžių, laikotarpį, apie kurį kalbama per mažai.

Direktorius pasakojo, kad Lietuvoje yra buvę 9 panašūs dvarai (Anykščių r., netoli

Vilniaus, bent du Raseinių r., Radviliškio r. ir t. t.). Paskutiniai šio dvaro savininkai buvo Baženskių šeima, dvarą valdžiusi 1819–1941 m. Prieš vokiečių okupaciją, 1941 m., jie pasitraukė į Vakarus, turėjo slapstytis, nes atsidūrė tremtinų asmenų sąrašuose. Pirmą kartą atvyko tik 1994 m. Tėviškėje apsilankė Mykolo Baženski sūnus Adomas, labai gerai kalbėjęs lietuviškai ir laikęs save lietuviu. Pasitaręs su šeima, nutarė šį dvarą palikti Lietuvos valstybei (Radviliškio r. savivaldybei) su dviem sąlygomis: pirma, kad dvaras būtų panaudotas kultūros reikmėms, antra – kad, šeimos nariams atvykus į Lietuvą, jiems būtų nemokamai suteikti kambariai. Dabar šios sąlygos įvykdytos. 1994 m. buvo pasirašyti perdavimo dokumentai. Dvare labai ilgai vyko darbai, vėliau gaus lėšų iš ES fondų dvaras ir jo teritorija buvo galutinai sutvarkyta. Visi pastatai renovuoti, restauruoti, pritaikyti, o kai kurie atstatyti. Forumas vyko buvusiam arklidės pastate. Šešiasdešimčiai arklių skirta arklidė, sovietmečiu paversta kiaulide, dabar tapusi erdvia, puošnia sale.

Dvaro parkas užima 30 ha plotą, parke yra sodai, perskirti upelės ir sujungti tiltų, pasivaikščiavimams skirta teritorija. Pasak direktoriaus, paskutinis savininkas Mykolas Bažinskis pradėjo kurti dvarą, įkvėptas romantizmo dvasios. Parke yra trys akinamai baltos skulptūros: prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1912) pastatytas Vytauto Didžiojo paminklas – pirmasis paminklas Lietuvoje šiam kunigaikščiui, 1911 m. su didelėmis iškilėmis ir atgarsiu to meto spaudoje pastatytas paminklas poetui Adomui Mickevičiui ir Švč. Mergelės Marijos paminklas ant akmens su Mergelės Marijos pėda. Prie įdomesnių pastatų galima paminti pelėdinę – virš kitų pastatų iškilusi bokštelį, skirtą pelėdoms perėti.

Per margaspalvių tulpių žydėjimo sezoną dvaras sutraukia 60 tūkst. lankytojų – vien tik per Tulpių šventę jį aplanko iki 40 tūkst. žmonių.

XVI a. asmenybės ir lotyniškoji kultūra: švietimo, bibliotekų, spaustuvių ir bibliotekų kūrimasis bei asmenybių kilimas XVI a.; ryškiausia asmenybė – Mikalojus Radvila Juodasis

Tulpių prieglobstyje skleidėsi ir forumo dalyvių, mokytojų bei mokslininkų iš XVI a. pasisemtos idėjos. Pasak dr. Dariaus Kuolio, tarusio įžanginį forumo atidarymo žodį, XVI a. – Naujųjų amžių pradžia, ankstyvieji Naujieji amžiai, Lietuvos Renesanso laikai, iškėlė stiprias asmenybes, kurios susivokė kuriančios istoriją bei lemiančios tautinės bendruomenės išlikimą. Jų žygiai, idėjos ir laikysenos veikė per amžius bei ilgą laiką tarpą kūrė politinę, tautinę bendriją. Šis forumas taip pat skirtas labai svarbiam įvykiui – šiemet sukanka 500 metų nuo vieno didžiausio Lietuvos valstybininko, Lietuvos

Pastatas, kuriame vyko forumas - buvusios arklidės

valstybės kūrėjo Mikalojaus Radvilo Juodojo gimimo. Ši asmenybė telkė aplink save didelių ratą intelektualų, kurie generavo labai svarbias ir šiandieną aktualias idėjas.

Įžangos pabaigoje dr. D. Kuolys citavo du autorius: Vilniaus universiteto rektorių prof. Dovydą Pilkauskį, kuris 1789 m. rašė vertinąs Apšviestąjį amžių bei esąs dėkingas protėviams, parodžiusiems bei apšvietusiems kelią, ir rašytoją Balį Sruogą (iš dramos „Algirdas Izborske“): „Vargas tautai, neturinciai savo herojų, mes, lietuviai, esame laimingi, nes turime herojų, bet ne visus juos pažįstame, mums mūsų herojų nereikia nei idealizuoti, nei gražinti, reikia nubraukti dulkes, juo labiau pažinsime praeitį, tuo didingesnė ji atrodys. Mūsų tautos uždavinys gražinti teisybę iš padavimų pasaulio į tikrovę.“

Pirmoji forumo pranešėja, viena iš programos pagrindinių kūrėjų dr. Ingė Lukšaitė – XVI a. pirmosios pusės modernizatoriams skirtą paskaitą pradėjo nuo to, kad tarp Naujųjų amžių pradžios ir pabaigos yra labai didelis skirtumas: amžiaus pradžioje veikė Kazimiero teisynas, kurio pagrindai – Viduramžiai, o pabaigoje jau turime tris statutus, moderniausius Vidurio Rytų Europoje, juose įgyvendintas teisinis principas, kuriuo bandome gyventi iki šiol – kad žmogus negali būti teisėjas savo paties byloje.

Albertas Goštautas kuria modernų metrašti, gale jau yra autorinės istorijos, taip pat turime istorinę, herojinę poemą.

Ta istorija išsismelkia į elito buitį, nes proginėje literatūroje istoriniai faktai (Vytauto didingumas, Žalgirio mūšio reikalai) tampa ženklais, kuriais kalbama norint pabrėžti giminės svarbą, didingumą. Istorija išeina į menas.

Gale amžiaus jau yra sukurta beveik visų literatūrinių žanrų tekstų. Amžiaus pradžioje turime parapines mokyklas, vienuolynus ir dvi katedrines mokyklas. Tai visa švietimo sistema. Amžiaus pabaigoje – pilną vakarietišką sistemą – parapines mokyklas, seminariją, gimnazijas bei kolegijas, aukštąją mokyklą. Pačioje amžiaus pabaigoje Vilniaus universitete jau yra apie 1000 studentų.

Įkuriama kanclerio A. Goštauto viduramžinė biblioteka, kurioje yra apie 100 rankraštinųjų knygų. O amžiaus viduryje įkuriama moderni Žygimanto Augusto biblioteka Vilniaus Valdovų rūmuose, kurioje apie 4 tūkst. knygų, moderni to laikotarpio Europos literatūra. Amžiaus pabaigoje visų didikų garbės reikalas buvo turėti knygų rinkinį.

Amžiaus pradžioje nebuvo nė vienos spaustuvių, jei reikėjo spausdinti knygą, buvo užsakoma Gdanskos spaustuviėje. Su Mikalojaus Radvilos Juodojo veikla prasidėjo spaustuvių kūrimas, kuris nebeutrūko per visą Lietuvos gyvenimą. Amžiaus pabaigoje vienu metu veikė daugiau nei dešimt spaustuvių.

Šiame amžiuje žmonės buvo nepaprastai susitelkę kūrybai, veiklai, žinojo, ko reikia, jautė, kas reikalinga valstybei, kultūrai, žmonėms. XVI a. yra nepaprastai įdomus, šio amžiaus banga iškėlė gabius žmones, leido jiems atsiskleisti kūryboje.

Šiame amžiuje labai nauja buvo spausdinta raštija lietuvių kalba. Ji buvo religinė – ją kūrė dvi Bažnyčios – evangelikų reformatų/liuteronų ir katalikų.

Šiandien gyvename ant pagrindų, kurie buvo padėti XVI a. Be jų nebūtume tie, kurie esame.

Didžiosios asmenybės, kurios galėtų būti pateikiamos ir vaikams: pirmiausia šios dienos jubilaitas Mikalojus Radvila Juodasis, kilęs iš giminės, kurioje buvo 37 vaivados, 22 ministrai, 3 vyskupai (vienas iš jų kardinolas) ir viena karalienė.

Pagal pareiğybes jis buvo vaivada, kancleris, jo veiklos amplitudė buvo labai plati. Per penkiasdešimt savo gyvenimo metų labai daug nuveikė. Buvo gabus politikas, diplomatas, rengė Livonijos prijungimą – apsaugotoju nuo Ivano kariuomenės šiaurinę Lietuvą (LDK) diplomatinėmis priemonėmis. Pasuko į Reformaciją, kaip į teikiančią galimybes kultūrinei veiklai. Jo pastangomis buvo sukurta LDK atskira evangelikų reformatų bažnyčia, kuri pati tvarkėsi be jokio išorinio poveikio sinodine tvarka.

Suorganizavo grupę filologų, kurie vertė Bibliją į lenkų kalbą. Įkūrė spaustuvię. Biblija išleista Radvilos finansavimu.

Jo kūrinys „Atsakymas Popiežiaus legatui A. Lipomanui“ yra pirmas autorinis teologinis veikalas. Tai buvo tekstas, argumentavęs bažnyčios ir visuomenės santykius. Jame jis labai aiškiai pasakė ne-leisiąs, kad LDK veiktų inkvizicija. Dėl to labai stengtasi. Taip pat rašė, kad negalima dėl tikėjimo (išvertus į šių laikų kalbą – dėl pažiūrų) kautis kardu, žudyti, galima tik argumentuoti argumentais ir diskusija.

Taip pat minima grupė tuo metu gyvenusių intelektualų – pavyzdžiui, Andrius Volanas, suformulavęs laisvės kaip įstatymo pirmumo prieš valdžią apibrėžimą. Tai, kas šiuo metu propaguojama kaip individo laisvė, Volano apibūdinama kaip visa graunanti savivalė.

Pasak dr. Ingės Lukšaitės, dirbant su XVI a. paprastai apima džiaugsmas, nes ten yra labai daug save realizavusių žmonių ir labai vykusių kūrinių. Yra padėti pagrindai, tereikia ant jų atsistoti. Jos manymu, to meto poema „Radviliada“, įmesta į jauno žmogaus sielą, gali kada nors prabilti.

Kas trukdo šnekučiuotis su protėviais?

Kitame pranešime dr. Darius Kuolys citavo istoriką Motiejų Strijkovskį: „Istorija reikalinga tam, kad galėtume šnekučiuotis su protėviais tarsi su gyvais, matydami jų veidus prieš savo veidus.“ Istorinis pasakojimas turi mums sugrąžinti protėvius ir mūsų šiandienos pašnekesi, padaryti juos mūsų

Tarp klausytojų – istorikai, lituanistai, istorijos mokytojai

Prūsijos archyvas ir Lietuva

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Nuo 1230 m. į baltų genčių žemes brovesis Kryžiuočių (Vokiečių) ordinas buvo apsiginklavęs tuometinės Vakarų technologijos ir kultūros pasiekimais, tarp jų ir raštija. Ordino pilys darbuodavosi raštininkai, rašydavę įvairiausių dokumentus (nuo laišku reikiamiems asmenims iki išlaidų knygų ir pan.). Tie raštai tapo vienais seniausių rašytinių šaltinių, bent fragmentiškai minėjusių baltų gentis ir jų gyventus kraštus.

1525 m. įsteigus pasaulietinę Prūsijos kunigaikštystę, valstybės ir jai pavaldžių struktūrų raštvedybą plėtota toliau: savo raštines turėjo ne vien krašto valdovas, bet ir atskirų vietovių valdytojai, Liuteronų Bažnyčia ir jos padaliniai. Svarbesnieji dokumentai (pavyzdžiui, žemės nuosavybės aktai ir pan.) saugoti išstisus šimtmečius, formavosi archyvų užuomazgos, įvairūs dokumentų rinkiniai ir kt. Prūsijos valstybės centrui iš Karaliaučiaus persikėlus į Berlyną, tai valstybei stiprėjant ir plečiantis, vis gausėjo svarbių dokumentų, įvairių jų rinkinių. Nuo 1686 m. kauptas valdovo archyvas 1803 m. buvo pavadintas „Slaptoju valstybės archyvu“. Tame Berlyne kauptame archyvinės medžiagos rinkinyje siekta surinkti valstybei svarbiausius dokumentus. Kartu gyvavo atskirų provincijų archyvai (pavyzdžiui, Rytprūsų – kartu ir Mažosios Lietuvos, dokumentai kaupti Karaliaučiuje, Gumbinėje), savo archyvus įsteigė miesto, atskiros administracinės ir kitokios struktūros (apygardos, apskritys, valsčiai, vyskupijos ir t. t.). Raštininkai rengdavo svarbių ir nykstančių dokumentų kopijas, kurios būdavo siunčiamos ir į kitus (pavyzdžiui, specializuotus) archyvus. Taip svarbesnės žinios apie Rytprūsius ir Mažąją Lietuvą dokumentų kopijomis nukeliaudavo į Berlyną, atsidurdavo centrinuose ar kitokiuose (pavyzdžiui, kariniame, bažnyntiniame ir pan.) archyvuose.

XIX a. sukūrus gana biurokratizuotą Prūsijos valstybę, vėliau ir Vokietijos imperiją, valstybinė ir kitokia raštvedybą tapo reikšminga veiklos sritimi. Svarbesniuose centruose veikė skirtingos paskirties (pavyzdžiui, žemės ūkio, statybos ir pan.) archyvai, kur būdavo kaupiama dešimtys ir šimtai tūkstančių dokumentų, fiksuojusių gausią informaciją apie didelės valstybės ūkio ir visuomenės būklę ir kita.

Dalį Rytprūsų archyvų palietė Rusijos okupacija Pirmojo pasaulinio karo pradžioje, tačiau ilgai kurtą sistemą galutinai sugriovė Antrąjį pasaulinio karo baigtis: sovietinės kariuomenės įsiveržimas, beatodairiškai griauiant miestus, vandališkas okupantų siautėjimas užimtose teritorijose, ten aptiktų vertybių grobimas ir niokojimas.

Rytų frontui artėjant, reikšmingesnes vertybes bandyta slėpti, kaip manyta, saugesnėse vietose (taip nuošalios Laukstyčių pilies rūsiuose laimingai išliko kai kurios reikšmingos lituanistinės vertybės), svarbiausieji istoriniai dokumentai iš Rytprūsų evakuoti į Vakarų (kelionės metu dalį jų prarandant, jų netenkant ir pokarinės suirutės laikais). Veikiausiai tuomet nepajęta

išvežti visoje provincijoje per šimtmečius sukauptų gausybės dokumentų, milžiniško kiekio naujesnės (XIX a.–XX a. pirmosios pusės) dokumentacijos. Kai ką į Vakarų vežėsi pabėgėliai, bet nedaug kas iš to išliko (pavyzdžiui, pakelėje teko sudeginti iš Bitėnų išvežtą Martyno Jankaus archyvą, jo sodyboje likusius popierius sunaikino pokariniai atsikėlėliai).

Pokariu atsikūrusioje Vakarų Vokietijoje pradėta rinkti įvairiose vietovėse atsidūrusius archyvinės medžiagos likučius (pavyzdžiui, svarbesnių dokumentų iš Karaliaučiaus archyvo būta Gėtingene, raštų iš Mažosios Lietuvos buvo atsidūrę ir kitose vietovėse). Dar 1924 m. Berlyno priemiestyje Daleme pastatytoose archyvo rūmuose vėl pradėti kaupti senieji dokumentai, bandyta juos klasifikuoti, restauruoti sunykusius lapus ir pan. Tie dešimtmečiai nebuvo lengvi – po 1945 m. katastrofos daug kas norėjo visai pamiršti praeitį, 1947 m. oficialiai buvo panaikintas net pats Prūsijos vardas. Į Dalemo archyvą 1978 m. buvo pervežti ir Gėtingene saugoti Karaliaučiaus archyvo fragmentai. Per daugelį pertvarkymų palaipsniui buvo suformuotas reikšmingas senųjų dokumentų masyvas, dabar žinomas „Slaptojo Prūsijos valstybės archyvo“ vardu (Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz). Šalia senųjų rūmų buvo pastatyti nauji korpusai, išplėstas restauracijos skyrius, apsiginkluota naujoviška technika ir t. t.

Padedant išeiviams jau dešimtmetį pavyksta studijuoti Prūsijos archyvo lobius, susipažįstant su tūkstančiais senųjų dokumentų, pastebint ir tame archyve vykstančius pokyčius.

Kokius paviršutiniškus ekskursantus iš Lietuvos šis archyvas gali ir nuvilti. Kelias dešimtis kilometrų besitęsiančiose saugyklų lentynose vyruoja medžiaga iš vakarinių ir centrinių buvusios Prūsijos karalystės provincijų, kurios daugiau išliko Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir pokariu. Deja, Rytprūsiai buvo nuošalus ir atokus Vokietijos imperijos pakraštys, iš kur buvo nelengva išvežti didesnius archyvinės medžiagos kiekius. Tas kraštas labiausiai nukentėjo per pusmetį ten užtrukusias kovas, ypač nuožmų paveldo niokojimą, kai ten buvo sunaikinta daugybė vertingų dokumentų apie Mažosios Lietuvos praeitį.

Tikrąją paveldo vertybių padėtį 1945 m. pradžioje vaizdingai apibūdina Berlyne surengta paroda „Dinge’ muziejai“. Ten atstatytą salių sienos nukabinėtos iki karo ten buvusių paveikslų kopijomis, skulptūrų nuolaužomis. Pateikta įdomių žinių apie Berlyne saugoto milžiniško meno vertybių rinkinio likimą: 1945 m. pradžioje sovietinių karių jau užimtose vertybių saugyklose vis kildavo paslaptinių gaisrų, kol galop pranešė, kad visi tūkstančiai garsių jų paveikslų esą sudegė, o iš didžiųjų akmeninių skulptūrų kažkodėl teliko tik menkos nuolaužos. Sovietinio atšilimo laikais N. Chruščiovui Rytų Vokietijai gražinus kaip karo trofėjus išvežtus meno kūrinius, atgal tesugrįžo vos

Prūsijos slaptojo valstybinio archyvo Berlyne-Dahleme pagrindinio pastato nuotrauka – atvirukas. V. Rutkowski GSTA nuotr.

keliolika procentų pagrobtų vertybių. Dešimtmečius detektyvinį darbą tęsiantys Vokietijos menotyrininkai vis aptinka, kad koks „sudegęs“ paveikslas iš Berlyno dabar kabo kuriame nors Rusijos muziejuje, išvežtais trofėjais uoliai prekiaujama juodojoje rinkoje. Deja, istorija vis kartojasi – dabar televizoriaus ekrane galima stebėti, kaip Islamo valstybės kovotojai uoliai daužo senovines vertybes, kaip vėl klesti vandalizmas.

Grįžtant prie lituanistinio paveldo Prūsijos archyve, reikia pabrėžti, kad Lietuvai svarbūs dokumentai ten atsidurdavo įvairiais keliais (ne vien tik per Karaliaučiaus rinkinį). Atkaklesni ir kvalifikuoti tyrėjai svarbios informacijos galėtų aptikti įvairiuose archyvo skyriuose (pavyzdžiui, raštai iš Mažosios Lietuvos į Berlyną neretai atsidurdavo skirtingų institucijų rinkiniuose). Tingesnieji galėtų teisintis, kad Prūsijos archyve neišvengta gal visiems archyvams būdingų bėdų: ne visi dokumentai sąrašuose tinkamai įvardyti (neretai lietuviškų „razinų“ pavyksta aptikti tik nuodugnai pažiūrėjus storą dokumentų aplanką, o ne vien žvilgtelėjus į schemišką aprašą); baltiškų vietovardžių ir asmenvardžių senovės raštininkai, o ir vėlesni archyvo aprašų sudarinėtojai įvairiausiai iškraipydavo. Dalį dokumentų apniokojo karo negandos, daug ko dar nespėta restauruoti – kokius suragėjusius XVI–XVII a. popierius tenka apžiūrėti tik kaip paslaptinę „pundą“, kuri gal perskaitys tik ateities tyrėjai. Galima tik pasvajoti, kad šiandieniniam žmogui itin svarbūs atrodytų Tilžės archyvai (jei būtų išlikę visa daugybė dokumentų iš ten), kur turėjo būti daugybė žinių apie Mažąją Lietuvą ir jos gyventojus.

Daugelį mėnesių praleidus Prūsijos archyve, tenka apgailestauti, kad ten netek-

davo išgirsti lietuviškos kalbos. Ten nuolat dirbuojasi didelės tyrėjų grupės iš Lenkijos, nesunku sutikti latvių ar estų. Išimtinė beveik „etatiniai“ tyrėjai – metų metus uoliai studijuojantys senuosius dokumentus. Archyvo darbuotojai taip pat skundžiasi, kad lietuviai ten reti ir ne itin uolūs lankytojai. Atrodo, kad Lietuvoje nedaug kam terūpi taip netoli nuo mūsų krašto tebegulinčios istorinės vertybės, apibūdinančios ne vien Mažąją, bet ir Didžiąją Lietuvą, įvairius veikėjus ir gimines (pavyzdžiui, žymiuosius Radvilas). Apgailestina, kad per ketvirtį amžiaus į Lietuvos kultūros apyvartą pateko tiek nedaug unikalių informacijos iš Prūsijos archyvo. Daug istorikų susikūrė ir patogius pasiteisinimus – tie netikę senovės raštininkai vis rašydavo dabar nepopuliaria vokiečių kalba, tad dabar patogiau domėtis kokiais anglosaksų kraštais ir anglų kalba surašytais šaltiniais. Kiti viliasi, kad reikiamus šaltinius iš Prūsijos archyvo kada nors publikuos lenkai ar vokiečiai, tad esą nėra kur skubėti. Deja, tą begalinę archyvinę dokumentų „jūrą“ vargu ar kada iki dugno išsėms kitų kraštų tyrėjai, besirūpinantys sau aktualiais dalykais.

Kol kas Prūsijos archyvo vertybes naudoju rengdamas mokslo monografijų ciklus „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas“ ir „Lietuvos kaimų istorinė raida“. Ten aptiktos idomybės papildė „Vorutoje“ publikuotų straipsnių ciklus „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“ ir „Mažosios Lietuvos panemuniai“. Pavyko surinkti daug medžiagos apie po 1944 m. sunaikintus Mažosios Lietuvos dvarus ir jų sodybas. Nemažai ten rastos informacijos iš esmės keičia dar sovietmečio pabaigoje lipdytą primityvų Mažosios Lietuvos vaizdą, tokios žinios padės naujoviškai ir patikimai apibūdinti tą sunaikintą baltišką kraštą ir jo žmones.

„Vorutos“ dovana Martyno Jankaus muziejui

2015 m. Joninių išvakarėse ant Rambynų kalno, Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejų aplankė nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius. Šio vizito metu muziejui buvo perduotas inkrustuotas pastatomas laikrodinis ir kirstolinė pelėdos skulptūra, kuriuos prieš keletą metų „Vorutos“ redakcijai padovanojo 2014-ųjų rugsėjį amžinybėn iškeliavusi Ieva Jankutė.

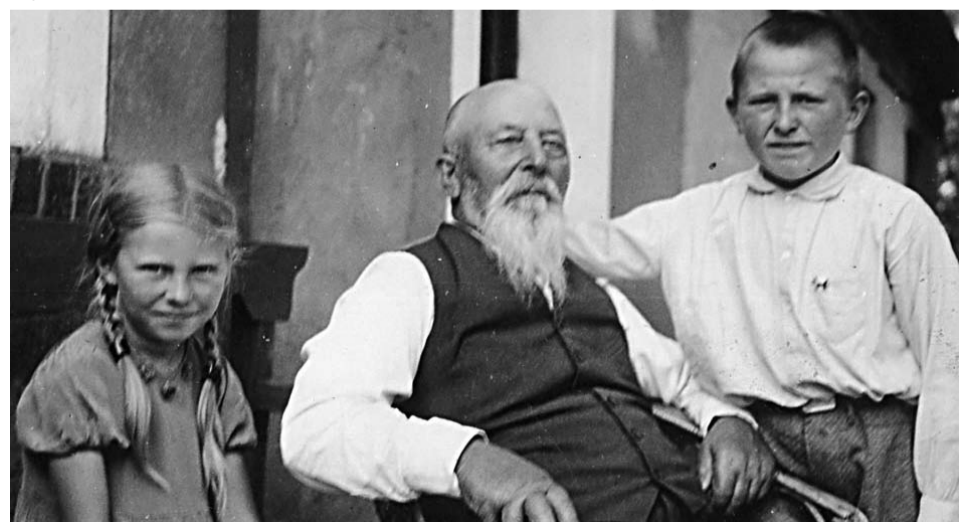
Mažosios Lietuvos patriarcho, aušrininko, Valstybės Tarybos nario Martyno Jankaus vaikaitė Eva Milda Gerola-Jankus buvo visuomenės veikėja išeivijoje ir Lietuvoje, Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio

Daivos Ketvirtienės muziejui perduoti Ievos Jankutės apdovanojimai: ordinas „Už nuopelnus Lietuvai“ ir ženklas „Pagėgių garbės pilietis“

(JAV) vicepirmininkė, Mažosios Lietuvos fondo valdybos narė ir mecenatė, „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ garbės rėmėja, spaudos ir leidinių apie Mažąją Lietuvą mecenatė, Martyno Jankaus vardo kultūros paveldo saugojimo ir puoselėjimo premijos steigėja, nuolatinė Martyno Jankaus muziejaus globėja ir mecenatė. Šios asmenybės atminimo įamžinimas, o tiksliau – Ievos Jankutės memorialinio kambario Martyno Jankaus muziejuje suformavimas – vienas rimčiausių ateities planų muziejaus darbuotojams. Pirmąjį žingsnį išsaugant istorinę atmintį jau žengė Daiva Ketvirtienė (Ievos Jankutės turto paveldėtoja), perdavusi muziejui akvarele lieta Ievos Jankutės portretą (dailininkė R. Lušis), valstybinius apdovanojimus, didelį pluoštą fotografijų, dokumentų. Anot redaktoriaus Juozo Vercinkevičiaus, laiškai, dokumentai, fotografijos, dovanos, viskas, kas dar saugoma daugelio I. Jankutės artimų žmonių asmeniuose archyvuose, tikrai turi rasti vietą Ievos Jankutės atminties kambaryje...

Ieva Jankutė nugyveno ilgą ir prasmingą gyvenimą, buvo komunikabili, visuomeniška, tad turėjo būrius bičiulių, bendraminčių, draugų Vokietijoje, Italijoje, Amerikoje, Kanadoje, Lietuvoje. Neabejotina, kad jos gyvenimą, veiklą, įvykius įprasminančių

Ieva Jankutė šalia savo senelio spaustuvininko, Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus, Bitėnai, 1931 m.

artefaktų jos aplinkos žmonės tikrai turi...

Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejus dėkoja, tiki ir laukia, kad iškilus spaustuvininko Martyno Jankaus, jo dukterų Elzės, Edės, Urtės, jo sūnų Kristupo ir Martyno, jo vaikaičių Ievos ir Endriaus bičiuliai, draugai, bendražygiai atsilieps į šį kreipimą-

si ir perduotais eksponatais padės tinkamai įprasminėti šios garsios, Mažajai Lietuvai itin nusipelnusios šeimos atminimą.

Liudvika BURZDŽIUVIENĖ,
Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus
muziejaus direktorė

